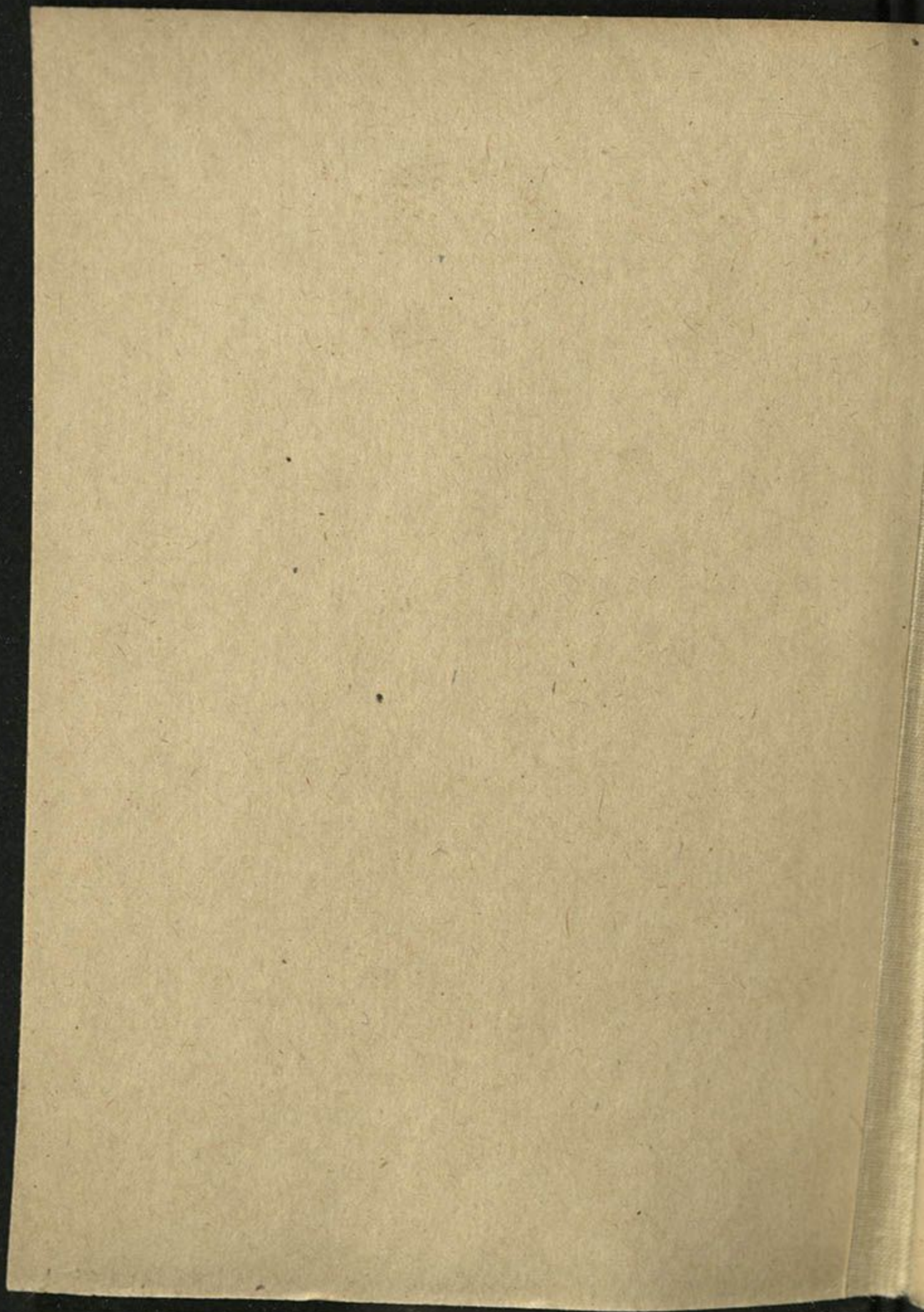
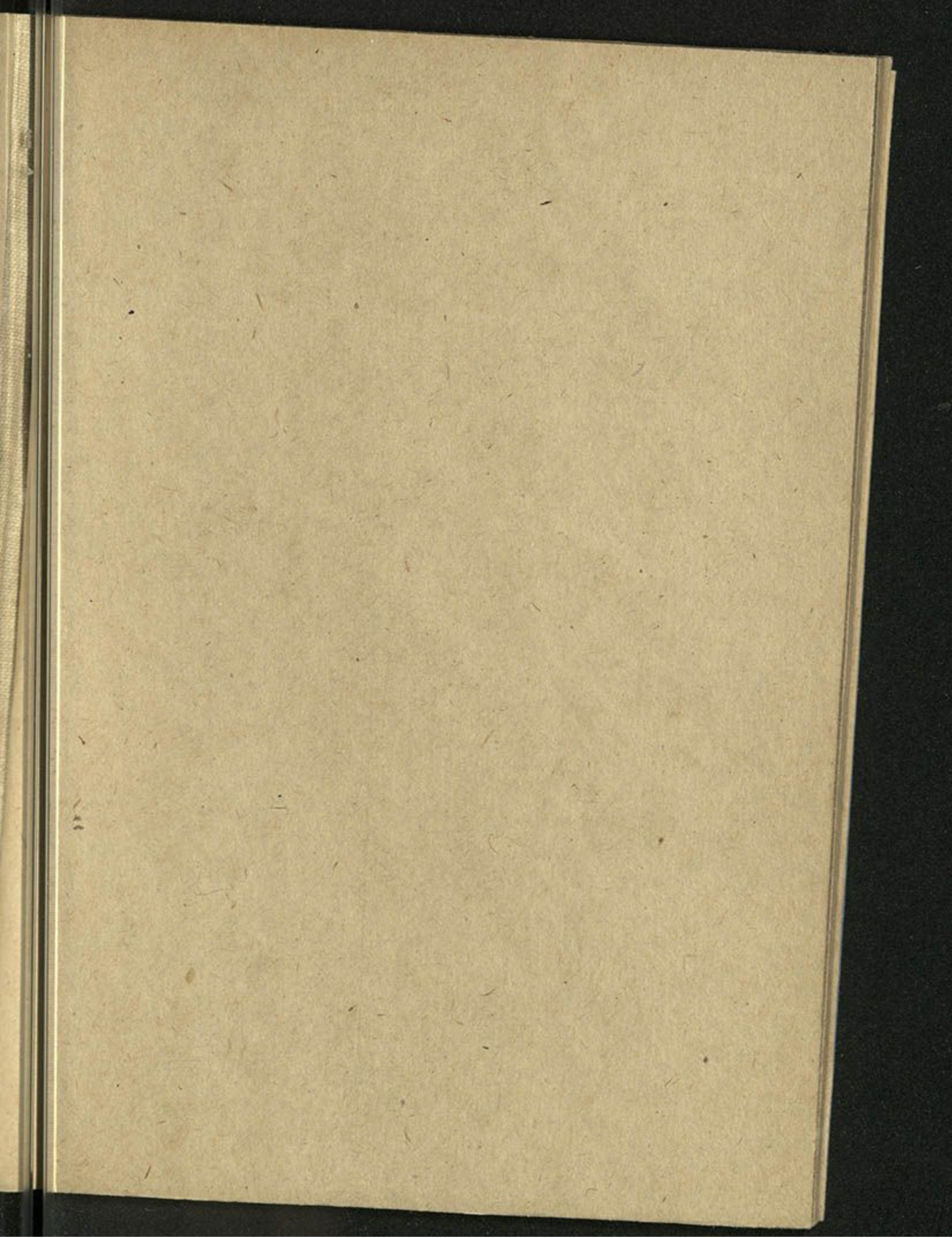

Ба 248937

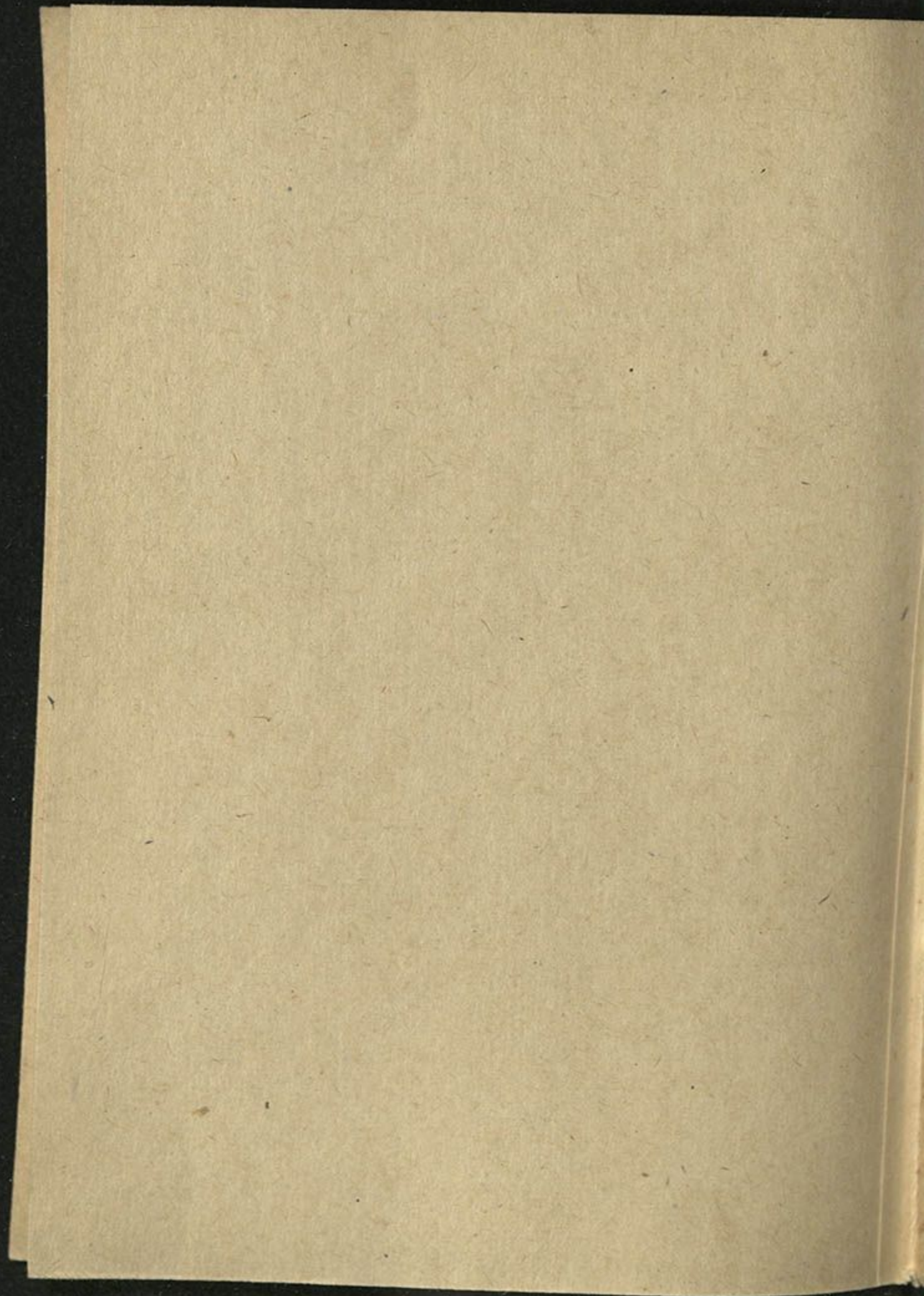

~~Ба 9109~~

Ба 248934

Х. ШЫНКЛЕР.

СТРЭЛАЧНІК

Handwritten signature or initials

DK

МІГАЙ

ДЗ В

Ба 2 2
9109

44
33366

• • • • •

~~88364~~ ~~Ба 9109~~

Бб 248937

ХВЕДАР ШЫНКЛЕР

СТРЭЛАЧНІК МІГАЙ

АПАВЯДАНЬНІ

ИЮН 1958

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА
МЭНСК — 1930

Бб 248937
1958 г.

Вокладка
Е. Паўлоўскага

Заказ № 423. 3.000 экз. (2 арк.). Галоўлітбел № 63.

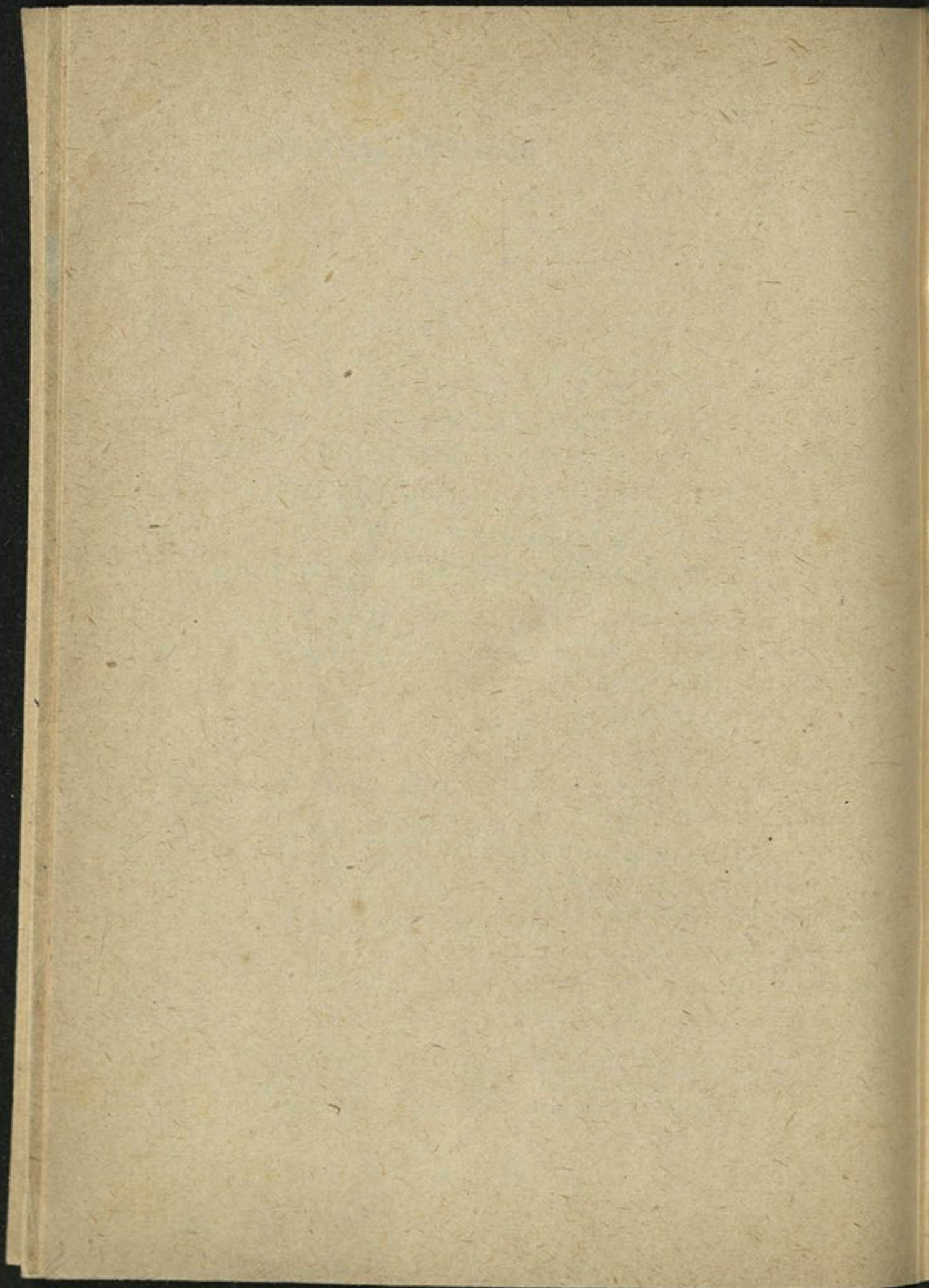
Друкарня Беларускага Дзяржаўнага Выдавецтва.

022010

МІХАСЮ ЛЫНЬКОВУ

ПАС ЗАЧАПІУ

Шызы змрок пагусьцеў настолькі, што запоўніў ужо ўвесь невялікі пакоік, у якім жыў чыгуначны рамонтны рабочы Адам Ладуцька. Стрэльба, на якую глядзеў Ладуцька, расплылася нявыразнай плямай на пацямнелай сьцяне. Гэта акалічнасьць адбудзіла Адама ад мараў пра ўдалыя паляваньні і ён зьвярнуўся да рачаіснасьці, спусьціў ногі, падняўся з ложка, апрануўся і выйшаў на двор.

Сённяя субота. Адам раней скончыў працу і пасьпеў ужо добра адпачыць. Цяпер ён накіраваўся да вакзалу, маючы намер зайсьці на электрычную станцыю. Зараз там дзяжурыць машыністы рухача Сідорык, а з ім яны—заядлыя паляўнічыя, вядомыя ўсёй ваколіцы. Ём трэба абавязкова дагаварыцца наконт заўтрашняга паляваньня, каб скарыстаць вольны дзень—нядзелю.

Чыгуначныя калі сённяя не асьветлены, электрычка чамусьці не дае сьвету. У цемнаце, нападваючы марознае паветра прарэзьлівым сьвістам, рухаюцца ўзад і ўперад паравозы, манэўруюць па лініі. Але Ладуцьку знаёма кожная каляіна. Ён ня раз тут зьмяняў шпалы, падкручваў гайкі. Не зва-

жаючы на цемь, ён упэўнена сігае па калях, абмінае рады вагонаў, або падлазіць пад іх і набліжаецца да дэпо. Тут блізка стаіць у прытасаваным амэрыканскім вагоне перасоўная электрычная станцыя, прысланая на час рамонту пастаяннай машыны. Сюды і накіраваўся Адам.

Не пасьпеў Адам узяцца за парэнчы, як дзьверы вагону раптам там расчыніліся і адтуль скокнуў, ледзь ня зьбіўшы з ног Адама, нейкі дзяцюк.

— Носіць вас тут хвароба, — прабурчэў Адам.

— Выбачай, дзядзька Ладуцька, ад сьвятла ня ўбачыў — адказаў дзяцюк, ды пабег сьпяшаючыся. Гэта быў загадчык чыгуначнага клюбу. Адам здагадваўся, чаго ён тут быў: сёньня дэманструецца кіно-фільма, у клюбе цяпер амаль увесь пасёлак сядзіць, а тут сьвятло пагасла, кіно стала, вось і пабег загадчык даведацца — ці хутка ўладзяць са сьвятлом. Пэўна разы са тры ўжо вартаўнік клюбу наведваўся сюды, не сыярпеў нарэшце — і сам пабег.

Ня любіць Адам усё гэтае мудрагельства, клюбы ды іншае. Таму і загадчыку клюбу гэтак буркнуў. Толькі глупствам займаюцца, дарэмна марнуюць час і грошы на рознае кіно, спэтаклі, лекцыі; гурткі розныя павыдумлівалі, каб галовы рознай дрэньню людзям набіваць. Зусім другая справа паляваньне, яго толькі і прызнаваў Адам. Тут табе і прыгожыя мясьціны, і здаровае лясное паветра. Яны даюць

поўны адпачынак ад працы, ад гэтай станцыённай сумятні. А паляўнічы запал, цікавыя прыгоды! Ды і з матэрыяльнага боку ня кепска. Ці-ж кепска ў свой мізэрны бюджэт уключыць якіх рублёў 15 за скуру ліса, ці ня добра напаткаць і рысь, тут ужо напэўна рублёў 30 атрымаеш! Хто-ж адкіне гэта? Дык чаго марнаваць час не нейкія там клюбы?

Толькі і наведваў Адам профсаюзныя сходы; бач, тут таксама інтарэс матэрыяльны: ня пойдзеш на сход—з саюзу яшчэ папруць; ну, а там і працы лёгка пазбавіцца...

У вагоне, дзе за машынамі ледзь знаходзіўся кавалак вольнага месца, нельга было павярнуцца. Сідорык з маладым дынамо-машыністам Данькай праўлялі машыну.

— Га, Адаме!—пракрычаў Сідорык, убачыўшы Ладуцьку,—хадзі, браце, хадзі на дапамогу...

Вось скончылі падрыхтоўку. Сідорык схапіўся за кола рухача, добра раскалыхаў яго і адпусьціў.

— П-р-сь, п-р-сь, п-р-сь,—нафта дала ўспышку і рухач пачаў дзейнічаць.

Заляскаталі колы, зашамацеў пас, закруцілася дынамо. Данька запстрыкаў на мармуравай дошцы рубільнікамі, стрэлка ў ампэрмэтры пачала хвістацца, адходзіць направа, цененькія нітачкі электрычнай лямпачкі пачырванелі, потым пачалі бялець і далі роўнае электрычнае сьвятло.

— Ну, паехала, — праказаў Сідорык, — можаш, Данька, выматывацца, спраўлюся я і адзін!

Даніла ўжо завіхаўся ля вядра, абмываючы твар і рукі; схапіў паліто і выбег.

— Пойдзе наш Даніла на вёску рабіць справадзачу. Ён у нас член райкому комсамолу,—звярнуўся Сідорык да Адама.

Ладуцька толькі крыва ўсьміхнуўся. Ён ня любіў гэтых электрыкаў, усюды яны ўсё „працуюць“. Вунь адзін на вёску пабег, другі ў кіно за мэханіка сядзіць, трэці яшчэ якое ліха робіць. Дараваў ён усякую такую „актыўнасьць“ аднаму свайму сябру Сідорыку, ды і то толькі таму, што ён быў паляўнічы, ды і добры, заядлы паляўнічы. А за гэтыя яго паляўнічыя якасьці можна на шмат што скрозь пальцы зірнуць.

Не пасьпелі нашы сябры як сьлед увайсьці ў смак гаворкі аб заўтрашнім паляваньні, як новае здарэньне перарвала іхнюю гутарку. Са сьвістам зьяцеў пас і рухач, як шалёны, загрукацеў коламі, пазбавіўшыся ад паса, які яго сутрымліваў. У вагоне стала цёмна.

— Палі лямпу,—крыкнуў Сідорык і кінуўся спыняць рухач.

З лаянкай, нэрвова пачаў Сідорык усьцягваць на вал пас, але прыкмеціў, што ён дужа аслаб. Пас быў брэзэнтавы, занадта цяжкі, к таму-ж адлегласьць ад рухача да дынамо была занадта малой. Далей паставіць дынамо не дазваляла даўжыня вагона. Таму так цяжка было працаваць на перасоўцы. Прышлося наколькі можна было адцягнуць дынамо,

якая прыладжана была на палазках, і моцна прышрубавець.

Але гэта мала дапамагло; што далей, то болей высока падскакваў пас, мацней шлопаў, і ўсё імкнуўся зваліцца з валу. Нічога не магла зрабіць і густая пасыпка вала каніфолью. Пас не-не ды ссунецца, гасячы электрычнасьць.

Зноў прыбег загадчык клюбу.

— Братка, Сідорык, што-ж будзе, трэба як-небудзь уладзіць, ты-ж і сам ведаеш, як патрэбна сёння зрабіць нам грошай...

— Ведаю, але ёсьць толькі адзін выхад. Трэба прасіць Ладуцьку, хай ахвяруе пару гадзін часу ды дапаможа мне, паставіць ля пасу, патрымае яго, тады мо' як і праедзем.

І абодва пачалі ўпрашваць Ладуцьку.

— Ну, так і быць,—згадзіўся той,—усёроўна ўжо забрудзіўся тут у вас.

Праўду казаўшы, ён даў сваю згоду толькі таму, што пашкадаваў свайго прыцеля, згадзіўшыся яму дапамагчы.

Сідорык даў Адаму ў рукі паласу жалеза і навучыў яго, як упраўляцца з ёй ля паса. Сам Сідорык упраўляўся ля рухача, назіраў за мармуравай дошкай, за рознымі ампэрмэтрамі і вольтмэтрамі, раскіданымі па ёй.

— Глядзі, Адаме, не дакраніся пасу, а то зачэпіць ды пацягне, беражы рукі,—папярэдзваў ён сябра.

Між працаю пасьпеў Сідорык расказаць Адаму, што клапаціўся ён сёньня, каб даць энэргію ў кіно, таму, што клюб аддаваў грошы, атрыманыя ад дэманстрацыі фільмы, на пакупку радыё-прыёмальніка, а гэта вельмі цікавая і карысная рэч.

— Зноў нейкае глупства знайшлі, каб грошы выкідаць...— думаў Адам, з незадавальненьнем пазіраючы на Сідорыка.

Потым пачалася больш прыемная Адаму гутарка пра паляваньне. Так за працай ды гутаркай няпрыкметна прайшлі дзеве гадзіны.

— Ну, скончылі кіно, — праказаў Сідорык, зірнуўшы на ампэрмэтр, стрэлка якога пасунулася налева, засьведчыўшы аб памяншэньні нагрузкі дынамо.

— Дзякуй, Адаме, можаш ісьці дадому!

Ідучы дахаты, Адам сустрэўся з натоўпам, які варочаўся з кіно і абгаварваў фільму, што бачыў.

Сьнег рыпеў пад нагамі, нібы нейкая асаблівая музыка. Пад гэтую музыку з здавальненьнем думаў Адам аб тым, што вось дзякуючы яму сёньня гэтыя людзі пабачылі кіно, а цяпер ідуць дахаты, не зважаючы на яго, ня ведаючы тэй ролі, якую ён адыграў сёньня.

Хоць не па душы яму ўсе гэтыя забаўкі, але тое, што некаторы час людзі знаходзіліся пад яго нябачаным уплывам, напаўняла яго пагардным пачуцьцём задавальненьня.

Шмат часу давялося аддаць Сідорыку на тое, каб угаварыць Адама прыйсьці на адчыненне радыё. Нарэшце, ён трапна напаў на довад, якім перамог упартасьць Адама. Ён пачаў даводзіць Адаму, што каб ня ён, дык не змаглі-б яны сёньня мець радыё-ўстаноўкі. Давёў ён яму і тое, што нікольні не пашкодзіць і паляўнічаму паслухаць радыё.

У невялічкім клубным пакоіку паўнютка людзей. Электрыкі сёньня ўсе тут, яны завіхаюцца ля нейкіх лямпак, ля нейкай, нібы грамафоннай трубы, у якой гучыць сьвіст, хрыпеньне. Гэта выклікае вясёлы рогат у прысутных. Усьміхаецца і наш Адам.

— Ну, ці-ж ня глупствам займаюцца людзі?—думае ён.

Але, праз некаторы час пачалі з трубы вылятаць паасобныя словы, якія ўжо можна было зразумець. І што далей, то лепей. А потым зусім добра.

Загадчык клубу паведаміў, што сёньня якраз цікавае можна пачуць—у Маскве адбываецца ўсесяюзны зьезд профсаюзаў, можна слухаць па радыё прамовы нашых правадыроў. І праўда, вось гаворыць з запалам, нібы порах у агонь кідае, Бухарын. З ухмылкай слухаюць усе, як даводзіць ён, што мячы мы ўжо перакавалі на аралы, будзем мірную гаспадарку, лепшае, вольнае жыцьцё. Вось Варашылаў, выклікаўшы агульны сьмех радыё-слухачоў, давёў у адказ Бухарыну, што ня ўсе мячы перакаваны ў аралы, што не палохаемся мы капіталістычнай навалы, ёсьць з чым сустрэць яе. Як шрот перасы-

паецца яго моцны голас. І ня прыкмеціў Адам, як захапіўся ён прамовамі, як разам з усімі схіліўся ў бок рупару і прагна хапаў кожнае слова.

Схамянуўся ён тады толькі, як у канцы ўрачыстага пасяджэння засьпяваў зьезд „Інтэрнацыянал“, і моцныя хвалі яго, заглушаючы гукі оркестру, панесьліся з рупару.

Адам хоць у душы і саромеўся сваёй слабасьці, але захапіўся радыё. Яго часта можна было сустрэць у радыё-пакоі. Прымосьціцца ў кутку, каб ніхто ня бачыў, пільна слухае радыё-перадачу. Нават аднойчы, на вялікае сваё здзіўленьне пачуў ён вельмі цікавую і каштоўную для сябе гутарку пра паляваньне.

Але той, каму трэба было бачыць—бачыў Адама. І як абіралі старасту гуртка радыё-аматараў ніхто не супярэчыў, калі прапанавалі кандыдатуру Ладуцькі.

Нікому таксама ня было дзіўным, калі Адам пачаў заходжваць і на заняткі політгуртка.

Пас жыцьця захапіў Адама, увабраў у свой калаўрот і панёс яго ў сваім кругабеце.

Люты 1928 г.

КАБ НЯ ФОРМУЛЫ...

Кастусь адчуваў сябе так, нібы вялікая гара звалілася з яго плеч.

У гэты шаблённы выраз—„гара з плеч“ ён укладаў асобнае, поўнае вялікага сэнсу, разуменьне. Гара для Кастуся, гэта гара розных інструкцый і формул. Увесь апошні час ён быў пад іхнай непераможнай, агіднай уладай.

Увесь апошні час, аж да экзаменаў выпускное клясы чыгуначнае профтэхнічнае школы, Кастуся старанна нашпігоўвалі рознымі формуламі. Калі ў клясу зьяўляўся стары, брыдкі інжынэр з улюблёнай прымаўкай: „Мы—старыя інжынэры і вы—маладыя тэхнікі“ і пачынаў крэйдай выводзіць на дошцы свае формулы, даводзячы то розныя выпадкі колькаснай перавозкі цяжараў, то карысьць працы паравоза пры тых або іншых умовах, ці яшчэ што-небудзь іншае,—калі ён пачынаў тлумачыць свае гэрогліфы пісклівым і рыпучым—як тая букса, якая гарыць—голасам, у Кастуся цямнела ў вачох, галава рабілася расколаным збанам, ён губляў усякую здольнасьць што-небудзь разумець. Можа і ня гэтак

ужо цяжка было зразумець гэтыя формулы, але для гэтага трэба прыкласьці працы, пажадаць разабрацца ў іх, а вось гэта якраз і было не па натуре Кастусю.

Па натуре сваёй ён быў хлопец вёрткі, жвавы; любіў усё тое, што лёгка даецца ў жыцці, усё тое, да чаго ня трэба прыкладаць сваіх сіл. Формулы для яго—няпрыемнасьць жыцця.

Пачне гэта стары лектар выводзіць свае літары, а Кастусь думкамі сваімі далёка-далёка ад іх. Марыць аб асалодах жыцця, аб прыемных спатканьнях, вясёлых забаўках. Вось хадзіў ён на оперэту, вельмі падабаўся яму рэпэртуар яе і ён па цэлых днёх выводзіць якую-небудзь арыю з оперэтки „Сільва“, а то „Жрыца агню“. Стары рыпіць сваім абрыдзелым голасам, а Кастусь і ня чуе яго. У літары S якой-небудзь формулы бачыць ён „Сільву“, прыгожую вабяную жанчыну ў каляровым, шыкозным убёры—вось-вось усміхнецца яму, з літары R выглядае „Раджа“ з „Жрыцы агню“—вось-вось, здэцца, зацягне барытонам сваю арыю.

Кастусь і сам меў даволі прыемны тэнор. Ён, калі напяваў якую-небудзь оперэтку, сам любавався сваім голасам. Атрымоўваў ён пахвалы і ад таварышоў.

Марыць Кастусь, няпрыкметна для сябе пачынае ўхмыляцца, жмурыць вочы. Ён атрымоўвае вымову ад старога лектара, які так і шукае, каб да чаго ці каго-небудзь прычапіцца. Эх, адна толькі няпрыемнасьць ад гэтых формул...

Але—усё гэта ззаду. Усё было і ўсё мінула, і ня зьвернецца. О, Кастусь упэўнены ў гэтым!

Экзамен зданы. Цяпер ён тэхнік другога разраду. Цяпер ані-якія формулы ня будуць памрачаць яго жыцьця. Цяпер перад ім шырокі, просты і вольны шлях, на якім няма калдобін і гурбаў у выглядзе розных інструкцый ды формул. Цяпер ён чыгуначны запасны агент аддзелу руху, а там—начальнік станцыі, рэвізор, начальнік аддзяленьня! Гэтае „там“ напаўняла істоту Кастуся радасьцю, задаваленьнем жыцьцём, якое цяпер малявалася яму такім цікаўным, прыемным, поўным розных доўгачаканых уцех. Шырокая дарога—вялікія магчымасьці.

Гэты шлях, па якому пагардным пераможцам будзе пасоўвацца Кастусь, ужо распачаўся. Ён выехаў на маленькую, глухую станцыю Камарова, каб заступіць на начное дзяжурства на месца захварэўшага памочніка начальніка станцыі. Тут Кастусь распачынае сваю кар'еру. Камарова—першая маленькая станцыя на тым шырокім шляху, па якім пойдзе постаць Кастуся. На гэтым шляху будуць ня толькі малыя сонныя станцыі накшталт Камарова, на ім будуць і буйныя станцыі, дзе бурліць сумятлівае жыццё, дзе поўна сьвятла, электрычнага бляску.

А пакуль,—пакуль Камарова...

Ня было-б Камарова, была-б якая-небудзь іншая станцыя. Трэба-ж дзе-небудзь ды распачаць свой шлях!

Начальнік станцыі Камарова з недавер'ем кінуў позірк на маладога, бліскучага сваім новым форменным убраньнем, запаснага агента і пачаў уводзіць яго ў курс справы і ўмовы працы ў Камарове. Кастусь рабіў выгляд, нібы то ён уважліва слухае начальніка, глядзеў за ім на карту, дзе былі нарысаваны калеі станцыі, шчыпаў маленькія свае вусікі, падстрыжаныя па-ангельску „птушкай“, з ахвотай ківаў галавой на тлумачэньні. Слухаць іх было ня надта прыемна—якраз, як тыя формулы, на якія ўжо пасьпеў забыцца Кастусь.

Ды што зробіш? Відаць, і на гладкім гасьцінцы не абыйсьціся без маленькіх шурпатасьцяй...

Але вось усе няпрыемныя формальнасьці скончаны. Кастусь прыняў дзяжурства, пачынае па-свойму знаёміцца з „умовамі працы“ ў Камарове.

Яму адразу-ж на вока трапілася прыемная, зграбная блёндынка—тэлеграфістка, з якою разам давядзецца дзяжурыць Кастусю. Яе сіня-васільковыя вочкі, маленькі кірпаценькі носік, пульхныя губкі, румяныя шчочкі—так набліжалі яе да таго ідэалу жанчыны, які хаваўся недзе далёка-глыбока ў сэрцы Кастуся.

І ён з здаваленьнем усьміхнуўся:

— Вось гэта добра. Начаканая акалічнасьць, якая дапаможа няпрыкметней пераносіць нуду Камароўскае глушы.

Тэлеграфістка была ветлівай, ня гордай дзяўчынкай, яна з ахвотаю падтрымоўвала размову. Відаць,

і ёй надакучыла глухое Камарова. Няма тут з кім словам перакінуцца, яна рада пабачыць новага гарадзкога чалавека. Ды такога яшчэ абыходлівага, як Кастусь.

А ён так і расьпінаўся, каб паказаць усё, на што ён здатны. Весела, цікаўна апавядаў пра гарадзкое жыццё, пра свае прыгоды, гулянкі. Апавядаў пра оперэту, нават прасьпяваў некалькі арыў. Валерыя Мікалаеўна (так звалі тэлеграфістку) таксама мела хоць і невялічкі, але прыемны галасок. І яна таксама любіла сьпяваць. Гэта яшчэ больш узмацніла новае знаёмства, надало яму нейкай шчырасьці.

Хутка яны ад сьпеваў „соло“ перайшлі да сьпеваў „дуэтам“. Маленькі брудны пакоік дзяжурнага па станцыі Камарова ніколі ня бачыў яшчэ такіх гарэзных дзяжурных, такога вясёлага шуму. Нават стары станцыённы вартаўнік з зьдзіўленьнем адчыніў дзьверы, пацэпнуў плячмі і ціханька падаўся прэчкі...

Хутка, няпрыкметна праходзіла ноч. Падышла раніца.

Кастусь ведаў шмат сантымэнтальных романсаў, якія даходзяць да таямніц жаночае душы, прымушаюць жанчыну расчуліцца, сэрца яе памякчэць.

Валерыя Мікалаеўна ніколі не спатыкала яшчэ такога спагадлівага маладога чалавека, які добра разумее жанчыну. Яна была вельмі задаволена новым знаёмствам, захапілася ім усёй сваёй маладой істотай, стомленай штодзённай нудой, у якой дагэтуль ня было ні малюсенькага променю шчасьця.

Яны сьпявалі пачуцьцёвы романс „Вашы пальцы пахнут ладаном“, як раптам дробненька заляпаў тэлеграфны апарат, выбіваючы літары:

— К-М-Р... К-М-Р...

Клікалі станцыю Камарова. Валерыя Мікалаеўна падышла да апарату. Папаўзла беленькая істужка з сінімі рыскамі на ёй—літарамі.

— Запытаньне дваццаць другому,—прамовіла Валерыя Мікалаеўна.

— Давайце „чакаю“, Валічка!—адказаў Кастусь.— Вы дазволіце так зьвяртацца да вас? Пакінемце, ведаеце, усе гэтыя формальнасьці. Інтымнае „Валічка“ куды лепей гучыць, чым сухое, офіцыйнае „Валерыя Мікалаеўна“. Ці-ж ня праўду кажу я?

— Запішаце ў журнал сваё „чакаю“...

— Так інструкцыя патрабуе?—засьмяяўся Кастусь.

— Не, не таму... Але ўсё-ж-ткі...

— Пакіньце, Валічка, мне ўжо так абрыдлі гэтыя формулы, інструкцыі! Запішам усё адразу, як будзем здаваць дзяжурства,—кінуў Кастусь, ды пачаў гаварыць са стрэлачнікамі аб прыёме цягніка.

Ад сумных сьпеваў, якія ўжо трошкі надакучылі, перайшлі сьпевакі да больш вясёлых, уздымаючых настрой. Не пасьпелі распачаць толькі „Накінуў плаш, с гитарой под полою“, як зноў заляпаў апарат.

— Вось перашкаджаюць!—абурывся Кастусь.

— Запытаньне адзінаццатаму...

— Давайце, давайце, Валічка „чакаю“...

І зноў пачаў Кастусь выводзіць тэнарковыя рулады.

Праз некаторы час зазваніў тэлефон. То паведамляў стрэлачнік пра падыход цягніка. Кастусь узяў пад паху флажкі і з важным відам, які паказваў усю веліч яго адказнай асобы, выйшаў на пляцформу.

На стрэлках ужо рухаўся тавара-пасажырны цягнік. І ў той час, як ён паволі набліжаўся да станцыі, з-за павароту калей з другога боку станцыі паказаўся скоры цягнік.

Ён шпарка пасоўваўся на станцыю, ляскаючы на стыкох рэек.

Ён усё бліжэй, бліжэй.

Ён павінен прайсці праз Камарова бяз супынку.

Але што гэта? Як магло здарыцца? Абодва цягнікі ідуць па адной калей. Адлегласць між імі ўсё скарачаецца.

Кастусь стаяў збянтэжаны, змярцьвелы. Ён нічога ня мог сабе ўявіць, ня мог растлумачыць сабе прычыны гэтага жудаснага здарэння. Але адно яскрава паўставала перад ім. Жудасны малюнак ужо маляваўся ў яго вачох:

...Страшэнны грукат жалеза. Цягнікі ўразаюцца адзін у адзін. Рушацца паламаныя, пакалечаныя вагоны, сыплюцца кавалкі дзерава, канцы жалезных брусоў. У гэтым хаосе чуюцца стогны, енкі чалавечых, бязьвінных ахвяр...

І ён, Кастусь, ён прычына гэтаму! Але як-жа гэта? Што рабіць? Як папярэдзіць?..

Кастусь схапіўся за флажкі.

Але машыніст з тавара-пасажырнага ўжо прыкмеціў набліжэньне пагрозы. Ён пачаў даваць трывожныя сьвісткі. Пачулі іх і на скорым. Паравозы законтрпарылі, і, не даходзячы якіх 5 мэтраў адзін да аднаго, спынілі свой бег насустрач сьмерці.

З паравозаў пасаскаквалі з зьбялелымі тварамі машыністыя. Пачалі выходзіць перапалоханыя пасажыры.

Кастусь, ледзь цягнучы ногі, накіраваўся ў вакзал. На бруднай пляцформе, цяпер непатрэбныя, забытыя, ляжалі флажкі.

Кастусь рад быў скрозь землю праваліцца. Нязьмерная напалоханасьць зьмянілася пякучым сорамам за тое, што здарылася. Сорамна было ўзьняць вочы на Валерыю Мікалаеўну, якая моўчкі спагадала, шкадавала яго.

Прыбег узбуджаны, узнэрваваны начальнік станцыі.

— Я-ж казаў вам, малады чалавек,—гнеўна крычаў ён,—азнаёмцеся з працай, праглядзеце яшчэ раз інструкцыі, а вы і такой рэчы не змаглі зрабіць, як паведаміць стрэлачніка аб прыняцьці сорага! Нават цягніковыя дэпэшы ў журнал не пазапісвалі... Гэта-ж поўнае парушэньне палажэньня аб руху цягнікоў! І што вы толькі ў вашай школе вучылі?

Пакапаўшыся ў інструкцыях, начальнік пачаў пісаць тэлеграму з паведамленьнем пра тое, што здарылася, і аб адкасьненьні Кастуся ад дзяжурства.

Так прыемна маляваны шлях простаі, посьпешнай Кастусёвай кар'еры быў груба, бязжаласна зблытаны, пакамечаны.

— Каб ня гэтыя агідныя інструкцыі...—разважаў ён, седзячы змораны ад праведзенай бяз сну ночы.

— Каб ня гэтыя формулы...

Сакавік 1928 г.

ЗАГІНУТАЯ ГРАМАТА

Ціха, спакваля пасоўвалася жыцьцё на маленькай чыгуначнай станцыі Рудня.

Нібы той тавара-пасажырны „максім“, ход якога наводзіць толькі смутак. Няма і ня будзе, як быццам, таго машыніста, які пакруціў-бы рэгулятар машыны на „чацьвертую“ скорасьць і пусьціў яе бегам экспрэса.

Так і ў Рудні.

Їдзе жыцьцё—як учора, будзе ісьці—як сёньня. Нічым не адменіцца. Няма ў ім нічога, што-б цікавіла каго, давала сэнс жыцьцю. Усе прызвычаліся адзін да аднаго, ведаюць адзін аднаго ўздоўж і ўпоперак...

Їдзе, сунецца „максім“. Колы яго зрэдку пасклігочуць на крутым павароце, прагрымяць на мосьце.

Вось і ўсё.

Так і ў Рудні: пасварыцца адзін дзяжурны з другім за пяціхвіліннае спазьненьне на службу, палаецца жонка памочніка з жонкай стрэлачніка за кур, якія разгрэблі грады з цыбуляй, падаб'е нос сын вагара сыну тэлеграфістага, не падзяліўшы цацак,—вось

і ўсе шурпатасьці, якія зрабляць хвілінную адмену, ускалыхнуць бурбалкамі застойнае балота жыцьця. Ды зноў па-старому. Зноў ціха. Зноў нудна.

Так дзень у дзень.

Але раптам прышоў канец.

Ціхае, нуднае жыцьцё нечакана закруцілася завірухай, пайшло шпаркім нясутрымным тэмпам. Мэрам сьцішны ход „максіма“ разам перайшоў у вар'яцкі бег пад адхон, якога ніхто не чакаў, ня бачыў, які пагражае катастрофай.

Зрабіўся вялікі крымінал. Крымінал, які перакульваў наладжанае жыцьцё, абяцаў вялікія зьмены, памер і характар якіх нельга нават і прадбачыць.

Здарылася вось што: старшы тэлеграфісты Міхайлаў, прыняўшы дзяжурства, выявіў, што няма цэлай шпулькі тэлеграфнай істужкі. Перакапаў усю шафу, паглядзеў і за шафай, злазіў у стол і пад стол. Няма. Няма цэлае шпулькі за № 8. А на шпульцы тры радкі літар, з якіх складваюцца тэлеграмы. А тэлеграмы-ж розныя—ёсьць і сакрэтныя! Няма яе, ды й годзе. Загінула, як тая гогалеўская „Прапаўшая грамата“.

Але там, у Гогалю, казак знайшоў сваю грамату, абдурьўшы вядзьмачак, абыграўшы іх у карты. А тут не абдурьш, у карты ня згуляеш. Бо вядзьмачкі ў нашыя часы перавяліся. Нават і ў музэях краязнаўчых, ці гістарычных не захаваліся.

Істужкі няма. Міхайлаў добра ведаў, што можа ад гэтага быць. Калі тут з яго боку злога ўмыслу няма, дык давядзі-ж ты гэта! Давядзі, што не перадаў істужку з дзяржаўнымі сакрэтамі ў процідзяржаўныя, зладзейскія рукі.

Хто цябе паслухае, хто дасьць веры? Няма, мусіць, такіх дурняў. Так і прыпішуць здраду, контррэвалюцыю. Трэба неяк выкручвацца, трэба неяк ратавацца ад бяды.

І Міхайлаў знайшоў выхад.

Ого, Міхайлаў! На тое-ж ён і старшы, спрактыкаваны доўгагадовай службай, тэлеграфісты.

На твары яго зьявілася хітраватая, атрутная ўхмылка, ён прысеў за стол і старанна вывёў буйнымі літарамі ў апаратным журнале: „Пасьля дзяжурства тэлеграфістага Дзеразы ў наяўнасьці ня знойдзена шпулька № 8“.

Цяпер Міхайлаў лічыць сябе застрахаваным. На крайні выпадак ён можа атрымаць строгую нагонку за недагляд. Бо так ужо водзіцца: за віну падлеглага агента непавінны ані ў чым начальнік павінен атрымаць нагонку—„за недагляд“. Гэта ўжо ўзаконеная традыцыя, проці якой Міхайлаў ня меў рацыі супярэчыць. Але-ж затое Дзераза паляціць з пасады.

Сваім стратэгічным манэўрам Міхайлаў меўся забіць двух зайцаў: сабе значна выгараджваў, а галоўнае—Дзеразу скідаў з свайго шляху: будзе ведаць цяпер, як лезьці ў старшыя! Замест старшых у зраднікі, контррэвалюцыянэры. Хай паскача цяпер...

Напісаць рапарт начальніку вучастку сувязі, зрабіць у ім пару закідаў на Дзеразу, было ўжо ня так цяжка. Міхайлаў быў добры канцылярысты, ён умеў абыйсьці паперкаю начальства.

Так вось і пачалася славетная справа аб руднянскай загінутай грамаце.

Сьледства па справе аб загінутай шпульцы было даручана Руднянскаму агенту ДПУ.

З вялікай ахвотай, энэргічна ўзяўся агент за сьледства. Ён прадчуваў, што ў гэтай справе ёсьць нешта няладнае: тут бязумоўна злаўмысны ўчынак. Таму яго допыту ня мінуў ніводзін служачы станцыі, нават самы дробны.

Але, не зважаючы на ўсю стараннасьць агента, сьледства пасоўвалася вельмі марудна. Ніякіх доказаў нельга было знайсьці.

Агент нэрваваўся, некалькі разоў выклікаў да сябе Міхайлава і Дзеразу. Рознымі спосабамі абыходзіў іх. Анічагуткі дабіцца, даведацца было немагчыма.

Ходзячы на допыты, Міхайлаў згубіў ужо былую ўпэўненасьць. Атрутная, хітрая ўхмылка даўно зыйшла з яго твару, замест яе на твары гасьцявала нейкая кривая, утаропленая, падобная на гримасы болю.

Хоць і зрабіў Міхайлаў запіс на Дзеразу, але чым дакажаш, што ён правільны? Адсутнасьць шпулькі выявіў ён тады, калі Дзераза ўжо пайшоў

з дзяжурства, запіс таксама рабіў пры яго адсутнасці. Гэта ня доказ. Дзеразу гэтым не зачэпіш. І з допытаў агента відаць, што падазрэнне падае больш на яго, чым на Дзеразу.

Нэрваваўся Міхайлаў, месца сабе не знаходзіў. Зусім абясьсілены, зняможаны, зьвяртаўся са службы дахаты, сварыўся з нічым непавіннай жонкай, прыдзіраўся да дзяцей, хоць тут зрываў сваю злосьць, на хвіліну забываўся на загінутую шпульку.

А Дзераза сядзеў у станцыённым буфэце, заліваючы сваё гора чаркай гарэлкі і жаліўся буфэтчыку:

— Зьесьць ён мяне, братка, і ня зморшчыцца. Ня здолее, кажаш?.. Ой братка, здолее! Яму гэта лягчэй зрабіць, чым партыю цыркулярных тэлеграм прыняць. Чуе маё сэрцайка—загубіць ён мяне. Што? Дарэмна? Не, брат! Даўно ўжо ўбіў ён у свой медны бубен думку, што хачу я адабраць ад яго старшынства гэтае, заўсёды імкнуўся зьесьці мяне, зжыць са сьвету, ну—і згубіць цяпер... Глупства? Не, браточак, і выпадак падварнуўся на яго шчасьце надта ёмкі. Ды 'шчэ мо, сам і схаваў яе, каб пад мяне міну падвесці. Што я мушу рабіць цяпер? Як з бяды вызваліцца? Парай хоць ты мне, бедаку...

Загінуўшая шпулька ня толькі Міхайлава і Дзеразу зьбіла з панталыку. Яна напалохала ўсё чыгуначнае начальства ў Рудні.

У габінэце начальніка станцыі, у воблаках тытунёвага дыму, адбывалася надзвычайная нарада. Заклаўшы рукі ў кішэні нагавіц, па пакоі пахаджаў

начальнік станцыі і аддаваў загады сваім памочнікам, якія ўважліва слухалі яго, расьсеўшыся вакол стала.

— Усе справы пераглядзець... Дзе запушчана—падагнаць. З дзяжурства нікуды не схадзіць... Увесь час на месцах... За падлеглымі агентамі бязупынна сачыць... Наглядаць і за тэлеграфам. Тут будзе справа немалая! Пачнуць ад шпулькі істужкі, дабаруцца да ўсяго. Усюды пачнуць капаць, шныпарыць кожны промах занатуюць. Будзе ўсім перцу. Жонкам, мусіць, ужо пераказалі, не сьцярпелі?—так і ведаў... Заўсёды праз жонак пойдзе слух на ўсю ваколіцу! Зачыніць ім раты, каб маўчалі. Мо' і дзеці ўжо ляпаюць? Суняць і іх! Адным словам падрыхтавацца, быць напегатове! Тут так і чакай камісіі. Неўзабаве мусіць і зьявіцца на нашыя галовы...

У тэлеграфі апрача мернага паляпваньня апаратаў нічога ня чуваць. Цішыня надзвычайная. Паветра насычана электрычнасьцю. І не зачэпленыя справай тэлеграфісты адчуваюць сябе кепска.

— Хто можа ведаць—згінула адна шпулька, можа згінуць і другая. Пазбавішся кавалка хлеба, прападзеш нізавошта.

Прымаючы дзяжурства, усё пільна праглядалі, усюды кідалі вокам, адзін аднаму не давяралі. З пакою—ані кроку. Ад апарату—ні на хвіліну. Калі заходзіў вартаўнік прыбіраць у пакоі—сачылі за ім падазрона.

Тэлеграф пераносіў відавочнае аснаднае становішча.

На дварэ ля чыгуначных кватэр няма былой жвавасьці, ня відаць праяў руднянскага жыцьця. Дзеці ходзяць, павесіўшы насы. Няма вясёлага рогату, гулянак, ня чуто плачу, дзіцячых боек. Жонкі ходзяць спахмурнелыя, забыліся на ўсе суседзкія няпрыемнасьці, ня меней за сваіх мужыкоў хвалююцца, чакаюць бяды нямінучай.

Ой, што-то будзе.

Спахмурнела Рудня. Прытаілася. Нібы буралом прайшоў, паламаў, пакрышыў усё, параскідаў, паразьмятаў усё жывыя істоты.

Сьледзтва закончана. Хто яго ведае, якое заключэньне даў агент ДПУ. Ад яго не даведаешся. Будзе, мусіць, вышэйшая камісія. Будзе навала. Будзе ўсім.

Будзе катастрофа, якая ўсіх зачэпіць.

Катастрофа і прышла. І раней чым чакалі. Але ж і зусім з другога боку.

Пад вечар у тэлеграф ускочыў адправіцель Мэндэлёвіч, жвава абмінуў апарат і падбег да Дзеразы.

— Што вы тут пананісвалі, што гэта за тэлеграма— „Грузіце вагон сьпец“. Езьдзіў вась па справах сваіх па ваколіцы, ды ўсё галаву ламаю— якія гэта „спэцы“? Якія інжынэры, ці профэсары? Зроду я іх не грузіў. Іншая справа, калі сьпіцы. Гэтым я гандляваў! А мо' які спэцыяльны тавар? Нічагуткі

не зразумеў... Паглядзеце, што вы тут для мяне за новы тавар знайшлі?

Пачаў Дзераза наводзіць спраўкі, разматваць шпулькі істужак. Нацягаў іх з шафы цэлую гору, кідаў-перакідаў, бегаў да апаратнага журналу, зноў да істужак. І раптам плюхнуўся на крэсла і пачаў нястрымана вар'яцкі рагатаць, лэпаючы ў паветры доўгімі, як скрыдлы млыновыя, рукамі, потым усхапіўся і пабег з пакою.

Праз некаторы час на станцыю пасьпешна зьбягаліся ўсе служачыя, выкліканыя Дзеразой „па справе аб шпульцы“.

Нэрваваліся. Трэсьліся.

— Мусіць камісія прыехала!

Падбягалі да Дзеразы, які з тым-жа, дзіўным у такую хвіліну, сьмехам, накіроўваў усіх да стала. Тут усе зьбіліся ў кучу, нешта разглядалі. Потым пачалі, як і Дзераза, голасна рагатаць.

На стале ляжалі дзьве шпулькі—№ 7 і № 9. На аднэй было напісана, што яна закончылася ў 15 гадзін 10 хвілін 16 ліпеня, а на другой—што яна пачата таксама ў 15 гадзін 10 хвілін таго-ж самага 16 ліпеня. Значыць... Значыць шпулькі № 8 зусім і ня было... Глядзелі ў апаратны журнал—ён сьцьвярджаў нааўнасьць памылкі, ды апрача таго даводзіў, што памылку зрабіў сам Міхайлаў на сваім дзяжурстве.

— Ну, дык што мне грузіць, жадаў-бы я ведаць?—запытаўся Мэндэлёвіч, якому ўжо надакучыла глядзець на звар'яцелых чыгуначнікаў.

— Браточак дарагі, грузі хоць цэлы склад вагонаў сьпіц. Грузі, што хочаш! Грузі спэцаў, грузі спэцыяльны тавар, хай табе шанцуе, хай гэшэфт добры ідзе!—крычаў Дзераза ў адказ і як вар'ят бегаў па пакоі, заглядаў усім у твар, і рагатаў-рагатаў ня могучы стрымацца.

Рагаталі і ўсе.

Адзін Міхайлаў стаяў у кутку моўчкі, ня ведаючы, куды падзецца ад злосьці і сораму.

Сорамна было за тое, што столькі нарабіў клопату нямаведама з-за чаго. Злосна яму было ад таго, што нагонка цяпер забясьпечана, ды не традыцыйная, а самая заслужаная. А Дзеразе—нічагуткі.

Праклёнашы-вядзьмачкі злосна пакпілі над ім, абдурылі бяз карт, гэта ёмка скраўшы і зьвярнуўшы грамату.

Так скончыўся вялікі Руднянскі крымінал. Загінутая грамата знайшлася.

Абыдзеннае жыцьцё прайшло пагражаўшы катастрофай адхон, ды зноў роўна і мерна пакацілася звычайным сваім павольным ходам.

На дварэ чыесьці жонкі сварыліся за кароў, якія зайшлі ў шкоду, чыесьці дзеці пачалі генэральную бойку ў адзнаку сканчэньня вымушанага перапынку, які нарабіла загінутая шпулька.

Красавік, 1928 г.

СТРЭЛАЧНІК МІГАЙ

Хто яе ведае, што зрабіла чыгунка з нашым Сымонам. Але зьвярнуўся ён са службы на чыгунцы зусім іншым чалавекам. Нібы падмяніў яго хто там, ці ўракнуў. Хто яго ведае...

Памятае наша вёска Сымона Мігая вясёлым, гульлівым хлапцом, які красіў усю моладзь. Прыгожы, зграбны хлапец. Чарнявы, з кучаравай галавой, з шэрымі прыгожымі вачыма—заглядзіся. Ніякае гульбішча, ніякае пракудніцтва не абыходзілася без яго. Ды што—не абыходзілася! Ён звычайна быў і завадатарам-канаводам на ўсе ўчынкi. Калі-ж траплялася—не адкідаў і чарку гарэлкі перакуліць. А разгуляецца, дык чаркай справа і не канчалася.

Што казаць—спрытны, самавіты хлапец быў!

Так ад роду было яму напісана быць украсай нашае вёскі. Прайшлі-б маладыя гады, перабушавала-б маладая кроў—быў-бы з яго добры разумны гаспадар. Так заўсёды бывае. Але не па сэрцу яму вясковае жыццё прышлося, не захацеў па-дзедаўску сядзець—працаваць на зямлі, захацеў выйсці ў людзі, працерабіць сабе новы шлях. Не падабаўся

яму сялянскі лазовы лапаць, захацеў набыць гарадзкія бліскучыя боты. Вось і пайшоў ён на службу, на чыгунку. Казалі людзі, пашанцавала Сымону: прыладзіўся, асталяваўся недзе службыць стрэлачнікам.

Ды нядоўга нешта паслужыў. Неяк праз гады тры зноў зьявіўся ён у роднай вёсцы.

Ды другім чалавекам прышоў да нас Сымон Мігай. Не пазнаць у ім былога гульлівага, гарэзьлівага завадатара. Ціхі нейкі, мэрам да зямлі прыбіты, стаўся. Няма былой весялосьці ў вачох, нейкі балючы сум бязьмерны відаць у іх. Няма спрытных жвавых рухаў, замест іх паважнасьць нейкая, сталасьць, ды павольнасьць. Сьмеху, ухмылкі не пабачыш на вуснах яго—крывіць іх, скажае нейкая балючая грымаса, лапкі-зморшчынкі. А калі гарэлкі чарку па старому звычайу дэкларуе хто выпіць—глыбока, цяжка ўздыхне, ды моўчкі адыйдзе.

Чалавек малады, а на вячорках нідзе яго не пабачыш, ад людзей хаваецца і да грамады рэдка падыходзіць.

Другі, зусім другі чалавек...

І з чаго-б то стала? Колькі разоў пачыналі людзі дапытвацца ад Мігая—чаму пакінуў ён чыгунку, ці добра працаваць на ёй, ці няўжо на вёсцы лепей—нічога не адказвае, махне рукой ды пойдзе.

Дзівак-чалавек, што казаць...

Нешта-нейкае зрабіла з ім чыгунка. Хто-ж яго ведае... Знаходзілі некаторыя—з тых, што языком

ахвочы патрапаць, ды розум маюць спрытны, дапытлівы—розныя здагадкі, але нічога путнага і яны прыдумаць не маглі.

Здагадкамі тут нічога не растлумачыш. Дый хацелася ведаць сапраўдную праўду. А Мігай нічагуткі казаць ня хоча, абмінае, адхіляе ўсе пытаньні. Так і пачалі казаць у нас пра яго: Мігай—не чапай.

Так-так... Другім чалавекам зьвярнула нам чыгунка Сымона Мігая.

Цёплым вясновым надвячоркам павыпаўзалі людцы з хат, адпачыць ад дзённае працы, пагаманіць аб тым аб сім, парадавацца на аджываючую прыроду, поўнымі грудзьмі ўдыхнуць у сябе лёгкае, пахучае паветра.

Сабралася грамада ля хаты старога дзядзькі Нічыпара, які ня мала пабачыў на сваім доўгім жыццёвым шляху, ці мала меў розных прыгод.

Ён, як і заўсёды, заўладаў агульнай увагай, апавядае як давялося яму праехаць аднойчы на чыгунцы, колькі папакутаваць давялося яму, няпісьменнаму, загнанаму вясковаму чалавеку, які, ня ведае распрадкаў чыгуначнай сумятні. Колькі гора нацярпеўся, колькі пазьдзекваліся з яго разбазыраныя чыгуначныя чыноўнікі.

— Лепей і ня знацца, браткі мае, з гэтай чартапхайкай!—заклучыў дзядзька Нічыпар.

— Вось і не кажэце, дзядзька, адазваўся тут Сымон Мігай. Ня ведаеце вы чыгункі, нельга і казаць пра яе гэтак!

— Што ня ведаю? Ня ве-е-е-даю... Шмат ужо ты яе ведаеш. Відаць, на каго яна цябе перарабіла, да сябе падобны ня стаў, ад людзей вунь нават хаваешся...

— Ат! што вы разумеете. Чыгунка—гэта такая складаная машына, якую ня лёгка зразумець, трэба пабыць хоць самым мізэрным шрубочкам у ёй, зразумець сваё месца ў гэтай машыне, дык тады ня скажаш так, як вы... З мяне яна чалавека зрабіла, ды ня лёгка далосся гэта мне... Вялікую віну ўзяў я на сябе перад чыгункай, як расквітацца з ёй і ня ведаю... Ды што казаць...

— А вось ужо як пачаў, дык і сказаў-бы людзям, чаму цябе чыгунка твая навучыла, якую адукацыю табе дала. Няма чаго хавацца ўжо!

— Ды ўжо-ж... раскажу. Слухайце. Мо' іначай пра чыгунку казаць будзеце...

І пачаў Сымон апавядаць сваю „гісторыю“. Зразумела, з якой цікавасьцю ўсе слухалі яго, бо раскрываў ён тую таямніцу, якую так даўно хацелася ўсім ведаць.

...Прышоў гэта я на чыгунку. Вось бадай так глядзеў на яе, як дзядзька Нічыпар. Ну, папрацаваў трохі на шляху ў рамонце, а потым трапіў на

лепшую пасаду, стрэлачнікам. Тут ужо служба далікатнейшая, намагацца сілай столькі ня трэба, парачвай стрэлкі, як табе загадаюць, ды прапускай па калейх цягнікі, паравозы.

Абжыўся, пазнаёміўся з людзьмі... А станцыя—нішто сабе, дзейная, грузаў шмат перакідае, працы хапае. Але і жыць весела. І горад блізка. Быў ля станцыі сьпірытусавы завод, амаль штодня падаваліся туды па спэцыяльнай калей вагоны пад нагрузку. За пагрузку вагонаў станцыённае начальства атрымоўвала звычайна ад уласніка заводу аплату за паслугі—ці то грашмі, ці то натурай—сьпірытусам. Так ужо на чыгунцы вядзецца. Называецца гэта „капытковы збор“, ну, а па-простому будзе—хабар...

— Ну, вось табе і твая чыгунка, бачыш—хабары бяруць,—не сьцярпеў нехта.

— А вы ўжо, дзядзькі, калі ўзяліся слухаць, дык слухайце, а то...

— І праўда, хлопцы, чаго сунецца, не перашкаджайце!

— Так... Дык вось з капытковых гэтых перападала тое-сёе і нам, стрэлачнікам. Так што жылося мне ня кепска, было чаго выпіць, было і закусіць. Так паглядзіш прызвычайным вокам—бо не прызвычайнае-ж ня ўсё здолее прыкмеціць, тут асобныя акуляры патрэбны, дык як паглядзіш—ой-ёй што рабілася! Звычайная рэч, калі начальства ходзіць

„пад шэфэ“, як кажуць на далікатнаму, ну, а наш брат—проста „пад мухай“. Так сабе ніштавата і жылося.

Ды вось мухі гэтыя капытковыя і нарабілі для мяне такога што і сёньня адчуваю, ніяк запам’ятаваць не магу...

Гэ-э-эх, мухі, мухі...

Аднойчы, на сьвята, атрымалі мы зьверх капытковай нормы. Набраліся, што называецца. Да службы не праспаўся я, пайшоў на дзяжурства, а ў вачох мітульга нейкая, у нагах казінец. Дзяжуру. Перакідаю стрэлкі. Так-сяк сходзіць. Пачалі мы рыхтаваць падачу вагонаў пад завод, тут я нешта засьпяшаўся, перакінуў ня ёмка балянс, што перацягвае рэйкі, дык пяро ня прыкінулася як сьлед да рамачнай рэйкі, і пайшлі вагоны па стрэльцы ўразрэз... Збочылі з галоўнае калеі на завадскую, ды з адхону ўніз. Пабег я за імі сьледам... Ды штож, здагоніш іх, ці што? А калі і здагоніш? Ляпаюць па стыкох вагоны і я ўгрунь за імі. А яны ўсё далей-далей, кацяцца хутчэй ды хутчэй...

Гляджу я—ідзе ля калеі нейкі салдат, мусіць з кашараў ішоў. Бачу—схапіў ён шпаліну, відаць, думаў затрымаць вагоны, ды ня кінуў шпалу ўпope-рак рэек, але паставіў канцом на рэйку, а за другі сам трымае...

І не падумаў, відаць, чалавек, што з гэтага паратунак малы. Ці зьбянтэжыўся ён з неспадзеўкі, ці што?...

...Наскочылі вагоны на шпалу, крутанулі яе пад сябе, а за ёй і салдат, уздрыгнулі, грывнулі, ды да-лей пабеглі... А на калеі, бачу, ляжыць паміж рээк шпала, а ля яе салдат. Курчыцца...

Падбег я... Тут усе мухі з галавы маея павыля-талі... Адразу цввярозасьць найшла. Але што-ж з тае цввярозасьці...

Ляжыць бядак, енчыць, з ботаў кроў цурком хлы-шча. Гляджу, а яму абедзьве пяты так і адцяла... Як перакуліўся са шпалай, так і папаў нагамі на рэйку...

...Прыбеглі людзі, войкаюць. Забралі салдата таго ў больніцу. За ім і я, як няпрытомны, пацёгся. Колькі дзён прасядзеў ля яго ложка! Што-ж, пра-паў чалавек... бяз пят, як бяз ног—хадзіць нельга, а бязногі чалавек што-ж за работнік...

— А вагоны?—запытаўся нехта.

— На шчапы... Закаціліся на завадзкую калею, грохнулі з разгону ў тупік—і зьбірай толькі шчапы...

Тут мне і выдалі воўчы білет, ды бяз права па-ступленьня на чыгунку...

Вось, браткі мае, якая гісторыя!.. Перакаланула яна мяне ўсяго. Назаўсёды ўсе мухі з галавы маея павыганяла, ды так, што і ня зьвернуцца яны больш у яе. Шмат-шмат перадумаў я за гэты час. Вось тут і зразумеў я чыгунку. Гэта табе не за-баўка якая. Гэта сур'ёзная вялікая машына, якая робіць адказную працу. Гэта-ж падумаць толькі—колькі грузаў яна розных перакідае, ды што гру-заў,—а людзей колькі перавозіць!

Якая-ж гэта вялікая адказнасць, падумаіце самі!
Якой напружанай наладжанай працы вымагае яна!
Ледзь сплashaў, вось табе і катастрофа.

Тут, як у машыне. Усе часткі яе павінны быць
правэраны, кожны шрубочак, кожная шасьцёрка,
кожная гаечка павінна быць на сваім месцы, ведаць
яго і выконваць як сьлед сваю працу. А сапсуецца
якая-небудзь частка—засклігоча ўся машына, пачне
рыпець, даваць перабоі, ды й стане...

...Вось наша станцыя, частка вялікай чыгуначнай
машыны, запамятавала аб сваёй ролі. Пачалі шру-
бочкі, шасьцёрачкі кепска працаваць, зарыпела, як
нязмазаная, машына, сапсаваўся адзін дробненькі
шрубочак і машына паламалася... А каб-жа гэта ды
пры пасажырным цягніку, колькі-б ахвяр бязьвін-
ных было-б!.. Дый так вось без ахвяр не абы-
шлося.

Сваё я жыцьцё замарудзіў, і чалавека загубіў.
А чаму? Гарэлка ўсё вінна! Яна са шляху зводзіць,
на праступак штурхае...

Шмат-шмат думак у маёй галаве прабегла за
гэты час... Чалавекам праз няшчасьце зрабіла мяне
чыгунка.

Зразумеў я яе ад таго, палюбіў... Ды выкі-
нулі з машыны сапсуты шрубок, і няма мне нідзе
цяпер месца.

А бяз чыгункі цяжка, нудна жыць мце цяпер,
прызвычаіўся я да яе. Так хочацца паквітацца за
свой праступак, зрабіць што-небудзь добрае для яе,

памагчы наладзіць машыну, каб добра працавала
але куды-ж? Воўчы білет—і няма звароту. Выкінуты,
ў сьметнік, зламаны шрубок...

Вось кім стаўся цяпер я...

Прайшлі гады. Адгрымелі громы рэволюцыі,
сьціхла завіруха, пачалі ўзводзіць рыштаваньне но-
вай, сьветлай пабудовы.

Далёка ад роднай вёскі апынуўся я. Давялося і
мне папрацаваць на чыгунцы. Пад час працы ня
раз успамінаў Сымона Мігая і яго гісторыю. Па-
любіў і я чыгунку, захапіўся і я стройнасьцю, свая-
асаблівым характарам яе працы, і зразумеў я Сы-
мона. Зразумеў, чаму так цяжка было яму адчу-
ваць сябе выкінутым, нягодным шрубочкам гэтай
вялікай складанай машыны. Дбаў я шчыра і ўваж-
ліва дбаў аб тым, каб быць на сваім месцы, добра
выконваць сваю працу маленькага шрубочка, ад
якога—бывае—залежыць праца машыны.

І зноў успамінаў Мігая.

Аднойчы давялося мне выехаць на маленькую
станцыю. Хоць маленькая яна была, хоць зусім
мала было тут чыгуначнікаў, але тут добра, пры-
кладна для іншых, працаваў мясцом. Вёў вялікую
культурна-асьветную работу сярод членаў свайго
саюзу, меў шэфства над вёскай суседняй, і там да-
памагаў сялянству выбрацца з векавечнай цемры,
распачаць новае, сьветлае, прыгожае жыцьцё.

У гэтым мясцкоме спаткаўся я з Сымонам Мігаём. Рэволюцыя анулявала яго воўчы білет, зьвярнула шрубок на старое месца, дала магчымасьць паквітацца за былы, мо' і несьвядомы, праступак.

І шчыра, старанна квітаўся Сымон Мігай.

Уся вялікая культурная работа, пра якую чуць было і за межамі станцыі, была справай рук Мігая—старшыні мясцкому чыгуначнікаў.

З вясёлым тварам спаткаў мяне Мігай. Відаць было, што чалавек жыве, захоплены жыцьцём, бацьць у ім сэнс, працуе, закаханы ў працу.

— Квітаюся, браток, квітаюся,—казаў ён мне.

— А галоўнае, родны мой, не пабачыш ты на нашай станцыі аніводнага п'янага. Няма, брат, гэтай брыдоты ў нас! На сваім прыкладзе пераканаў я ўсіх. Наша частка машыны працуе добра, сумленна, кожны шрубок на месцы, ня хістаецца, роўна і гладка ідзе. За нашу частку машыны можна быць супакойным!

Я ахвотна паверыў Сымону Мігаю.

Травень, 1928 г.

АПОШНІ РЭЙС

1922 год. Канец жніўня.

Яшчэ не залечаны раны, якія нанесла цэлу ма-
ладое Савецкае Беларусі белапольскае панаваньне.
Скутак упартага ліхаманкавага змаганьня з белымі
драпежнікамі яскрава адбіўся і на чыгунцы.

Вагоны—абшарпанья, абабітыя, замест шкла—
вокны залатаны дошкамі—выглядаюць нейкімі ця-
лятнікамі.

У паравозах трубы цякуць, залатнікі параць—не
паравоз, а стары самавар.

Калея колькі год не рамантавалася, рэйкі расша-
таны, шпалы спаракнелі, даўно ўжо чакаюць зьмены.

Чыгунка б'ецца ў конвульсіях, напружвае астат-
нія сілы ў змаганьні з падтачыўшай яе складны ор-
ганізм хваробай—разрухай.

З Слуцку на Асіпавічы паволі пасоўваецца зме-
шаны цягнік.

У таварных вагонах вязуць найбольшую таго-
часную каштоўнасьць—збожжа і іншы спажыўны
продукт, пасажырныя вагоны перапоўнены на колькі
магчыма. Тут і рабочы або савецкі служачы—мя-
шэчнік, які адвёз тое-сёе з рэчаў на тавараабмен

на муку ў беларускую краіну—Случчыну, тут і спэкулянт-валютнік, сахарыншчык.

Лёгка можна адлічыць, да якой адмены адносіцца той ці іншы пасажыр па яго паводзінах: кучкі спэкулянтаў неяк няёмка адчуваюць сябе ў рабочай масе, пільна, як загнанае ваўчанё, пазіраюць па бакох—ці ідуць з праверкай рэчаў; як ні імкнуцца напусьціць на сябе абыякавасьць, бязуважнасьць, завесьці гутарку з пасажырамі, але ўсё гэта нацягнанае, няўдалае. Рабочыя зьбіраюцца асобна, вядуць блізкія кожнаму і зразумелыя гутаркі аб разбуранай вытворчасці, хатніх сваіх справах.

Вольна і спакойна адчуваюць сябе пасажыры. Прызвычаены яны да чыгункі. Сядзяць, мэрам у хаце. Ад гэтай прызвычаенасьці ў нікога, бадай, і думка не прамільгне пра тых, хто сочыць за магчымай небясьпекай падарожы—пра паравозную брыгаду. Пэўна, калі здаралася каму з едучых на чыгунцы праходзіць ля паравоза, дык з цікавасьцю абглядае ён грамадзіну машыну, зазірае ў будку на бліскучую мядзяную арматуру і бязуважным поглядам мільгане па замураных у мазуту людзёх, якія з маслянкай у руцэ клапоцяцца, завіхаюцца ля волата паравоза.

Можа і думкі хто ня меў пра тое, якую адказнасьць нясуць на сваіх пляхох гэтыя запэцканыя ў брудзе людзі, машыніст і яго таварышы—памочнік і качагар, калі вядуць давераны ім цягнік з людзьмі і каштоўным цяжарам.

А яны-ж ані на хвіліну не забываюцца на гэта. Ведаюць яны, што маленькая нядбаласьць пры даглядзе за машынай, ледзь прыкметная няспраўнасьць калей—і можа зрабіцца жудасная катастрофа. Памятае гэта машыніст, калі пільна глядзіць уперад, абапіраючыся цвёрдай рукой на рычаг, памятае яго памоцнік, калі сочыць за вадамерным шклом, калі пампуе праз інжэктар ваду ў кацёл, памятае і качагар, калі кідае ў топку плашкі-смалякі і зыркае полымя, пячэ палкім агнём яго твар. Прызвычаеная праца, прызвычаеныя, мерныя, мэханічныя рухі, аднак не прытупляюць пачуцьця адказнасьці, значнасьці свайго няпрыкметнага службовага абвязку.

Робячы кожны сваю працу, думкамі яны ўсе там—ззаду, дзе за паравозам ідзе давераны ім склад вагонаў.

* * *

Прамінуў цягнік слуцкія хлебародныя раўніны, прайшоў Урэчча, і абапал калей пачынаюць ужо грамаздзіцца палескія лясы.

Плямістай жоўта-зялёнай зьмейкай з двума бліскучымі палоскамі ўецца чыгунка сярод лясных гушчараў. А лес падступае на самыя броўкі, што пазарасталі ля рэк травой. Старыя стромкія хвоі стаяць воддаль і хмурна пазіраюць, як малады зайздросны парасьнік наступае на чыгунку-зьмяю. Нібы мала ў іх надзеі на тое, што пераможа зьмяю-

чыгунку лясны маладняк, нібы пераконаны яны ў пераможнай сіле сталёвай чыгункі, што самаўладна перарэзала надвая векавечны лес.

Ад блізкасьці ляснога парасьніку, які хвошча гальлём проста ў вокны вагонаў, гучным рэхам раздаецца ляскатаньне колаў па рэйках, нападуняе сталёвым гоманам вагоны, заглушае гаворку, прымушае галасьней гаварыць, нахіляцца бліжэй да суседа, каб пачуць, што гаворыць ён. Але гаворка ня сьціхае. Людзі запаўняюць ёю час падарожы, бо тады куды карацейшым здаецца яно.

Толькі на паравозе сёньня неяк нудна. Маўкліва працуюць памоцнік Якаў Ёвінскі і качагар Васіль Сарока. Па тварах у іх прабягаюць цьмяныя хвалькі—дакучныя думкі. Нявесела кожнаму. Непакой, сьвірдую мазгі, як пражыць, як сямейку пракарміць.

Кожны думае думку сваю. Словам не перакінуцца.

Азірнуўся на таварышоў сваіх машыніст Акім Чумакоў. Заўважыў іхнюю маўклівасьць, зразумеў ён прычыну яе, і ледзь прыкметная ўхмылка прабегла па адкрытым ветлівым твары яго, ды захавалася ў пухлявых чорных вусох.

— Чаго зажурліся хлопцы, глядзіце—будзе ўжо хутка цвёрдая валюта, будзе жыць лепей, кінце сум ды развагу!

Ад слоў Акіма, які і сам меў не малую сямейку, сам ня менш за іх быў прыціснуты нястаткам, падбодрыліся хлопцы, нібы знайшоў ім старэйшы

таварыш выхад з тупіку, куды загнала іх думка да-
кучная.

Як-бы і ня было ўжо сумных прычэпных думак.
Недзе там засталіся на пройдзеных вярстох. На-
дзея на лепшы час, большую матар'яльную за-
бясьпечанасьць, якая будзе ў 'скутку адраджэньня
гаспадаркі—апанавала, разагнала задуму. Былая ця-
гучая, як густая руда—шэрая мазута, маўчанка па-
чала перарывацца адрывістымі бадзёрымі сказамі.

Так прайшло хвілін дваццаць.

Пад'ехалі да 54 вярсты. Недалёка ўжо і разьезд
Пасекі. Калея тут робіць павольны заварот. І калі
ўзьехаў на яго цягнік, убачыў Чумакоў неда-
лёка на калеі нейкі натоўп людзей. Пачаў да яго
прыглядацца, увесь падаўшыся ўперад да вакенца.

Зірнуў з свайго боку машыны і памоцнік Івінскі.

— Мусіць, рамонтныя рабочыя,—кажа.

— Не... Гэта бандыты,—упэўнена праказаў Чума-
коў, бо відаць ужо было зброю—вінтоўкі ды абрэзы
ў людзей, што стаялі ля калеі. Так рамонтныя ня
ходзяць. Ёхная зброя—зброя працы, кіркі, ламы ды
рыдлёўкі.

— Хавайцеся, хлопцы, каля ўпаду—па чарзе вы-
скаквайце пад рычаг...—І даў Чумакоў вялікі клапан.

Цягнік ірвануў, пачаў павялічваць хуткасьць, хут-
чэй і больш заўзята заляскалі колы, мацней пачалі
ўздрыгваць і хістацца вагоны на стыкох рэек.

Ад хуткага руху цягніка ўзьняўся пыл, акутаў ва-
гоны. З гэтым пылам, парыўча ўзьехаў паравоз на

расшытую бандытамі рэйку. І першае-ж кола паравоза пераціснула, перарэзала вяроўку, што прывязана была да канца рэйкі, і цягнучы за якую імкнуліся бандыты пусьціць цягнік пад адхон, каб потым спакойна стварыць рабунак, глум над людзьмі. А ўросшая ў трупахлыя шпалы, ды к таму-ж і нутраная ў завароце, рэйка пад цяжарам паравозу і вагонаў яшчэ глыбей і мацней уціснулася ў шпалы і вытрымала бег цягніка.

Так няўдаўся хітрык бандыцкі.

Бачачы нечаканую няўдачу сваю, разьёшаныя, раззлаваныя злоўмысьнікі ўшчалі шалёную бязладную страляніну.

Засьпявалі кулі, з візкам цокаюць у паравоз, уражаюцца ў вагоны шпаркага цягніка.

Зірнуў Чумакоў назад: усе вагоны коцяцца па рэйках, звонкім лязгам сваім пасьміхаюцца, цешацца, пакідаючы ззаду бандытаў.

Увіхаючыся ля машыны—абы выратаваць цягнік, ня прыкмецілі паравозьнікі апошняй небясьпекі, што набліжалася да іх з кожным паваротам колаў.

Налева ад калеі была казарма рамонтных. Ня прыкмеціў ніхто, як пакінуўшы ля яе арыштаваных рабочых, перабег па правы бок калеі бандыт. Мусіць ведаў ён, што з правага боку машыны месца машыніста. Стоячы на броўцы, ля самай калеі, проста ў упор стрэліў ён з рэвольвэра...

Куля апошняга бандыта трапіла ў Чумакова.

Адпомсьціў такі бандыт таму, хто не захацеў зважаць на пагрозы стралянінай, хто добра памятаў пра свой абавязак.

Паранены Чумакоў асунуўся долаў... А бязмэтная страляніна па цягніку працягвалася. Падскочыў да машыны Івінскі, спусьціў увесь рычаг. Уздрыгнуў паравоз, пачала раўці машына, як-бы ўсе вадзянікі, што папалі ў яе з соннае ціхаводнае Случы разам з набранай у тэндэр вадой, ад пякельнай сьпекі загулі апошні свой сьпеў.

— Пусьці, так мы доўга не паедзем, вады ня хопіць,—усхапіўся Чумакоў, хацеў адцягнуць рычаг, але цьмяная млявасьць папаўзла па твары і ён зноў упаў...

Падкінуў качагар Сарока шубку. Падклаў яе Івінскі пад голаў параненаму.

— Давай, Яшка, уперад, ня спыняйся, пакуль ня будам усе пад адхонам,—слабым голасам прамовіў Акім.

Думка аб давераным брыгадзе цягніку ні на хвіліну не пакідала яго.

* * *

Мінула небясьпека.

Далёка ззаду засталіся злоўмысьнікі. Сьцішыў ход свой цягнік. Агледзелі параненага Чумакова. Трапіла шалёная куля бандыцкая ў бок і прайшла глыбока ў цела. Маленькая акруглая адтуліна сьведчыла аб месцы раны. Але крыві ня было ані кроплі.

— Хоць і цяжка я паранены, але за тое ўсе выратаваны,—цешыўся паранены і не ўспамінаючы нават пра тое, што, выканаўшы сумленна свой службовы абавязак, жыцьцё сваё аддаваў ён.

У Старых Дарогах зрабілі параненаму перавязку.

А па тэлеграфным дроце ляцела ўжо трывожная вестка пра напад бандытаў, паведамлялася пра геройства паравознай брыгады, што выратавала цягнік.

* * *

Прыехалі ў Асіповічы.

На каляях—вялікі натоўп. То прышлі спаткаць герояў. Сярод сустракаючых дзеці і жонка Акіма Чумакова. Ня вытрывалі тут нацягненыя нэрвы Івінскага, і сьлёзы заслалі вочы яго.

— Што, Акім, прыехаў?—прамовіла толькі жонка Чумакова. Пачуўся плач дзяцей.

І адказаў Чумакоў:—Людзей я вазіў, цяпер людзі мяне прывезьлі...

У хуткім часе адышоў з Асіповіч цягнік, у якім павезьлі Акіма ў Бабруйскую больніцу.

* * *

Не давялося ездзіць больш Акіму па Слуцкай каляіне. Не давялося вазіць людзей і каштоўны цяжар. Не давялося больш сумленна выконваць свой службовы абавязак. Паездка, калі адбыўся бандыцкі напад, была яго апошнім рэйсам.

Праз некалькі дзён асіпавіцкія працоўныя хавалі таварыша-героя Акіма Чумакова. Тысячны натоўп праводзіў труну нябожчыка. А калі ішла процэсія ўздоўж калеі, усьлед за ёю павольна ішоў паравоз Т 219. Гукамі працяжнага надрываючага сэрца сьвістку разьвітаўся ён з тым, хто столькі часу вернаюць вёрдаю рукою накіроўваў яго бег па сталёвых рэйках...

* * *

Памятаюць чыгуначнікі свайго героя. Памятаюць яны Акіма Чумакова.

У Асіповічах чыгуначная сямігодка носіць імя Чумакова. Адна з вуліц мястэчка таксама носіць імя Чумакова.

ЦВК БССР забясьпечыў матэрыяльна сям'ю нябожчыка.

А штогод, калі ў Менску адбываюцца вучастковыя зьезды профсаюзу чыгуначнікаў—першым пунктам абвесткі дня стаіць інфармацыя аб становішчы сям'і Чумакова.

Працоўныя памятаюць сваіх герояў, умеюць шанаваць іхную памяць.

Ліпень, 1928 г.

Ч М У Т А

— Падзівіцеся самі, таварышы орточэка, як яны яго расьпісалі,—праказаў кондуктар, і пайшоў у вагон паперадзе агента ОРТЧК Гарбачыка.

У службовым аддзяленьні пасажырнага вагону сядзеў чалавек, выгляд якога міжвольна прымушаў жахліва ўздрыгнуцца. Галава абмотана анучамі, праз якія сочыцца кроў. Страшэнная рудая галава, на якой ня відаць чалавечага твару. Запёклая акрываўленая адтуліна на месцы роту, у якой варочаецца набраклы криваточачы абрубак языка. Чырвонаармейская гімнасьцёрка і нагавіцы густа паліты крывёй. Праз расхрыстаную кашулю відаць буйныя нагнёты. Рукі, ногі забінтаваны. Усё цела скатавана. Жывога месца няма.

Ад няміласэрнага болю чалавек хістаецца на лаве, пакачвае ў бокі роўнамерна галавой. Рух, відаць, заглушае, гасіць боль цела.

Праз пераборкі аддзяленьня, у праходах висоўваюцца спалоханыя твары пасажыраў.

Палючая, прагна я цікавасьць у вачох—цікавасьць да чалавечых мук, чалавечага гора.

Чырвонаармеец гэты—трофэй бандыцкага налёту, што сабраўшы апошнія сілы ўсё-ж дабраўся да сваіх.

Недалёка ад станцыі—вёрст з дзесяць абстралялі бандыты маставую варту.

Да раніцы вялі перастрэлку, не пакідалі надзеі аўладаць мастом, узарваць, або спаліць яго, спыніць чыгуначны рух. Толькі-толькі не перарваўся нэрв, толькі-толькі не спараліжавалася чыгунка. Ды не падпусьціла банду маставая варта. Да апошняга патрона вяла страляніну. Адстралялася.

І з першымі променямі асеньняга сонца пайшла банда ў лес. Але пайшла з трофэем. Захапілі аднаго стралка з маставое варты, што ў запале баявым адарваўся далёка ўперад ад таварышоў. Павялі з сабой.

А праз колькі гадзін прыпоўз-прывалокся ён на мост. Пазьдзекваліся ўсмак „абаронцы свабоды“, спаласавалі, зранілі ўсё цела чырвонаармейца. Сказалі: „І ўсім так будзе“.

Ды пусьцілі. „Хай, маўляў, настраша таварышоў“.

А ня ўстрашылі. Паклялася варта яшчэ больш старанна выконваць вайсковы свой абавязак, не падпусьціць банду, захаваць чыгуначны мост. Таварыша-ж скатаванага пасадзілі на першы цягнік, пераслалі брыгадай паведамленьне аб начным здарэньні.

— Вось да чаго дайшло ўжо. Што-ж далей?..— падумаў Гарбачык і спусьціўся пахмурны па сходах вагону.

Выгляд няшчаснага, напоўжывога чырвонаармейца ўсхваляваў, узрушыў. І без таго нацягненыя нэрвы гатовы перарвацца. У галаве, бы туман засьціў, у вачох мітусеньне.

Нярадасны малюнак. Нічога добрага не вяшчае ён. У азьвярэлай банды хопіць нахабнасьці ўскочыць і на станцыю. На мосьце хоць атрад узброены, з якім змагацца ня лёгка, а бач — паткнуліся. А тут адзін Гарбачык, адзін самотны. Няма нікога, хто-б паспачуваў нават, з кім можна было-б думкай падзяліцца. І яшчэ больш балюча адчуваецца цяпер адзінота. Начное здарэньне на мосьце падкрэсьліла яе, зрабіла фізычна адчувальнай.

На чыгуначнай станцыі, маленькай людзкай выспачцы ў лясной пушчы, утоілася жыцьцё. Хаваюцца чыгуначнікі, замыкаюцца ў сябе. Адслужыў — і дахаты. Старанна абходзяць усё тое, што магло-б быць паказам іхнае прыхільнасьці да савецкае ўлады. Дзе тут да выказваньня прыхільнасьці? Спакой-бы толькі! Паспачувай, а потым прыйдзе савінкаўская банда, ды і усьцягне на першую асіну. Ёсьць таму яскравыя прыклады. Так ціхасьць думае кожны. Думае і хаваецца.

І няма з кім словам перакінуцца адзінокаму агенту ОРТЧК. Вось ужо больш за месяц, як трапіў ён у гэтую пустэлю. У партызанскім характары змаганьня з ворагам кожная маленькая станцыя робіцца важнейшым стратэгічным пунктам, недагляд за якім можа прынесці такія клопаты і небясьпеку. Тут

роля агента ОРТЧК—роля цэлае баявое часткі. Бо не адкрыты бой ідзе, а бой з-за вугла, бой з агіднай зьмяёй, што колцамі ўецца па парасьніку лясному і невядома адкуль суне сваё атрутнае джгала. У такім змаганьні зіркае, вернае вока ой як патрэбна!

Гарбачык меў такое вока. Ведалі гэта ў ОРТЧК, каштоўным працаўніком лічылі і яго парашылі паслаць у бандыцкае асяродзішча, дзе ня знойдзеш чалавека, які-б спачуваў, дзе людзі жывуць толькі інтарэсамі сваёй хаты, сям'і—інтарэсамі ўласнае скуру.

Сярод вакольных пасялкоўцаў, хутаран ёсьць тайныя спачувальнікі бандыцкія. Тут іх апірныя пункты, тут падсілкоўваюцца яны, адсюль тчэцца іх агентура, нябачная сувязь. Трэба падмеціць кожны рух, сачыць за ўсім, што робіцца наўкола, выяўляць бандыцкую агентуру, сваячасова паведаміць куды трэба, адхінуць кожную небясьпеку.

Напружная, адказная праца!

Што дзень—то больш неспакойна, што дзень—то больш трывожна. Усё больш нахабней, усё больш азьварэла вядуць сябе бандыцкія зграі, што ахінаюць сябе пышнай, бліскучай і романтичнай назвай баявых атрадаў НСЗРС—„Народный Союз Защиты Родины и Свободы“. Годныя дзеткі вядомага ўсім Барыса Савінкава.

Як ні зьбягалі няпрыемных спатканьняў з узброенай сілай, ды па пятох за бандамі прасоўваюцца

атрады асабовага прызначэння ВЧК. І не адну банду патрапалі, зьліквідавалі яны. Але жывучыя рэшткі савінкаўцаў! Жывучыя, як зьвер лясны, і зьвяраюць яны, як загнаныя ваўкі, ляскаюць у злосьці нязьмернай надламанымі атрутнымі зубамі. Люта распраўляюцца з жыхарамі, выразаюць цэлыя сем'і. Наскочуць на якую вёску, мястэчка, зробіць сваю агідную справу, дый зноў у лес.

Кола атрадаў ВЧК звужаецца, трывалы жалезны ланцужок усё цясьней сьціскае банды ў сьмяртэльны абымак. У шалёных начных рэйдах блукаюць, перакідаюцца з месца на месца бандыты. Бывае праходзяць праз чыгунку, перарвуць сувязь тэлефонную, пазьдзекуюцца з каляёвай варты чыгуначнай, абрабуюць бедны скарб вартаўнікоў каляёвых.

А нядаўна рэшткі некалькіх бандаў аб'ядналіся пад кіраўніцтвам перакінутага праз мяжу палкоўніка. Гэта сьцьвярджаюць агентурныя даведкі. І стварылася нахабная банда, якая ўжо ня толькі з бяззбройным жыхарствам лютую расправу робіць. Бач—у шалёнасьці сваёй дзіка з засьлепленымі вачыма кідаюцца ўжо і на ўзброеныя адзінкі атрадаў, на варту маставую.

Вось у такіх абставінах жыве, працуе агент ОРТЧК Гарбачык.

Няма адпачынку ўдзень, няма яго і ўначы, калі патрэбна кожную хвіліну быць нападатове. Ураз бяссонныя ночы ўвайшлі ў сыстэму. Зморанасьць пачынае ўжо адчувацца.

Адчувае Гарбачык, што як ні спадзявайся на сілы, а іх усё меней. Нэрвовасць нейкая з'явілася. Хва-равітая падазронасць да ўсяго, да ўсіх. Здаецца, на твары кожнага чыгуначніка нейкая патаемная ўхмылка. Знаглелі быццам неяк.

І ня можа Гарбачык халодным розумам разва-жыць—ці так гэта, ці верагодна.

* * *

Ціха пасунуўся Гарбачык да вакзалу. Насустрач паказаўся дзяжурны па станцыі з мясцовых кулач-коў-падпанкаў. Зьмяіная ўсьмешка прасьлізнула па твары. Чмыхнуў востры трапяткі нос. Быццам па-думаў:

— „І цябе тое-ж чакае, дабяруцца і да тваёй скуры, пачака-а-ай“...

Праз якіх поўгадзіны ляцела па дроту шыфрова-нае паведамленьне пра здарэньне ўначы на мосьце. А 'шчэ праз поўгадзіны меў Гарбачык тэлефонную размову з начальнікам ОРТЧК.

— Ну, як, Гарбачык, мо' адпачыць хочаш, мо' зьмену прыслаць табе?

— Не,—адказвае,—пакуль сіл хапае, пабуду. Ня гожа новага хлапца пасылаць. Пакуль звыкнецца з абставінамі, пакуль тое-сёе—шмат прамаргаць можа—не, пабуду 'шчэ...

— Ну, глядзі...

— Ды ўвесь час глядзім,—усьміхнуўся Гарбачык.

— Засядзеўся ты там..

— Пасяджу 'шчэ крыху!

Сказаў, адышоў ад тэлефону.

А ведае—сказаў ня тое, што трэ́ было-б сказаць. Ведае—апошнія сілы растрачваюцца. На іншых станцыях ужо па дзве-тры змены агентаў было, а ён працуе дасюль бяз змены. З такога чалавека, што абярнуўся ў клубок балючых параненых нэрваў, працаўнік кепскі ўжо. Для працы агента ОРТЧК патрэбна спакойнасць, вытрыманасць, халодная разважнасць. А яе якраз усё меней ды меней.

Нэрвы, пачуцьці пачынаюць валодаць над розумам, развагай. Дрэнна гэта. Небясьпечна. Могуць памылкі, недагляды быць.

Але-ж і зьехаць, патрабаваць змены няма як. Трэба пабыць хоць пакуль ліквідуецца гэтая палкоўніцкая банда.

* * *

Надвечар яшчэ лепшая навіна прышла.

Прыбег з мястэчка, што ў 8 вярстах, яўрэйчык, з плачам апавядае: палкоўніцкая банда, не пабаяўшыся і сьвету дзеннага, напала на мястэчка, абрабавала. Каторых забіла, каторых у лес павяла, выкупу патрабуе. Добра, відаць, арганізавалася банда. Некаторыя з правадыроў гавораць паміж сабой на нейкай незразумелай мове. Відаць афіцэрства адукаванае.

І зноў пісаў Гарбачык шыфр-тэлеграму. І зноў меў размову па тэлефону. Абяцаўся начальнік ОРТЧК паведаміць атрады ВЧК, а над раніцы і сам выедзе.

* * *

Сьцямнела. Захаваўся ў цёмных векавых бярозах будынак вакзальны. Здалёку пабліскваюць зялёныя агеньчыкі стрэлак, адбіваюцца праменьчыкамі кволымі на рэйках. Воддаль зьзяе-мігціць зорка жоўценькая сэмафорнае шчоґлы.

Ціха ўсё.

Апрача дзяжурных, што сядзяць прытаіўшыся кожны ў сваім кутку, сьпяць усе на станцыі. Ні ў аднэй хаце ня відаць агеньчыку.

Толькі дрэвы ківаюць верхавінамі пад подыхам асеньняга сівернага ветру, вядуць сумную, нікому незразумелую гутарку.

Ды гудзіць працягла тэлеграфны дрот. Ляснуць дзе дзьверы нашчыльна зачыненыя. Прашурхаюць на пад'ездзе абрыўкі паперы, узьнятыя ўгору ветрам.

Ня сьпіць Гарбачык. Ходзіць, блукае. Кожны гук ловаць чулыя нэрвы. Ад кожнага ледзь прыкметнага шолаху ўздрыгвае напружанае, паданае ўперад цела. Вочы імкнуцца зрабіць немагчымае—прарэзаць чорную цемру.

Абшнураваў некалькі разоў станцыю. Падышоў пад стрэлачныя будкі—ці на месцах усе дзяжурныя службоўцы, ці не паразьбягаліся пад ціскам начное самоты. Заглянуў і на пасёлак, праверыў варту добраахвотную, што насьпех зорганізавала вечарам сама насельнасьць.

Усё ў парадку. Але што з таго! Што могуць зрабіць усе гэтыя бяззбройныя людзі проці азьвярэлых бандытаў... Атрад ВЧК далёка. Дапамогі, паратунку ў выпадку небяспекі чакаць немагчыма. Пакінута станцыя на свавольства лёсу.

Далёка 'шчэ раніца. Далёка дзень, калі можна спакойна ўздыхнуць, атрымаць магчымасьць хоць маленькага, на гадзіну якую, адпачынку.

Зморанасьць сёньня адчуваецца як ніколі. Вакол вачэй нейкае балючае колца, што самохаць сьціскае, сплюшчвае вочы, наганяе сьлёзы. Адмаўляюцца, ня хочуць глядзець вочы. Ператаміліся за бяссонныя ночы. Гарачая, цягучая кроў стукае ў скроні, залівае мозг. Галава гарыць полымем. Зьмякла, стамілася цела.

Сну, сну... Вось чаго патрэбна Гарбачыку... Здаровага, глыбокага, які-б асьвяжыў, умацаваў.

Уладарна прад'яўляе свае правы абясьцілены організм. Ён цяжка стомленаму розуму саўладаць з цэлам. Дасюль падпарадкавалася. Дысцыплінаванае было. А сёньня выходзіць з пад улады.

* * *

Морыць, перасіляе млявасьць. Гарбачык накіраваўся ў вакзал.

Моцна ляснулі дзьверы і па вялікаму, пустому, цёмнаму і халоднаму калідору цаглянага будынку пракацілася гучнае рэха. Нешта заварушылася па

вуглох. Чыркнуў Гарбачык запалкай. Аглядзеўся. Нікога няма. Мусіць пацукі разьбегліся, спалоханыя нечаканым парушэньнем спакою. Але на душы неяк нудна. Неспакойна.

Прайшоў у свой пакой, што быў ля самага выхаду на пад'езд. Запаліў газьнічку. Бруд, холад, пуста. Ля вакна стол з рэшткамі ежы. Насупраць—ложка, прыладжанае на козьліках. Пара зэдлікаў. Вось і ўся мэбля. Пацягнула да сябе печка,—хоцацца абагрэцца. Але ня грэе яна—ня выпаленая. А холаду ў кожанцы не перасіліш. Падпаліў печку. Загула. Ад гукаў хоць і агню, а ўсё спакайней, весялей неяк. Нібы нехта жывы, спачуваючы зьявіўся ў пакоі. Падсеў да ягну і цяплыня паплыла па целе.

Так прыемна, так добра, лагодна...

І паволі, няпрыкметна пачала схіляцца галава. Сон пачынаў аўладаць змораным Гарбачыкам. Зьмяклае цела накінулася ўперад, ледзь ня скінулася з зэдліка. Гарбачык усхапіўся, разьмяўся.

Не хацелася выходзіць з цёплага, што стаў такім прытульным, пакою. Паглядзеў на гадзіннік—палова пятай. Хутка і раніца. Пастаяў. Паразважаў. Парашыў легчы спаць.

Раптам узьняўся віхор і кінуў шматок пяску ў вакно. Уздрыгнуў Гарбачык. А пасья адцягнуў у бок ложка, каб ня было насупраць вакна, завесіў вакно газэтай, адшпіліў з папругі гранату і разам з рэвольвэрам паклаў ля ложка і лёг.

Але дзе той і сон лёгкі, прыемны, што так любя прымаў у свае абымкі!

Пачынае засынаць Гарбачык і вось—падае ў нейкую нетру. Кружыцца галава, неяк моташна робіцца. Падымаецца Гарбачык, ловіць поўным ротам паветра. Нібы палегчае. Зноў ляжа. Толькі пачынае засынаць, і—зноў нетра, зноў нудзіць. Якраз, як некалісь, калі з перапою ня мог заснуць, такое адчуваньне было. Але то з перапою. Цяпер-жа Гарбачык ня піў і піць ня збіраецца. З чаго-ж то? Што за чмута такая? Да чаго аслаб, да чаго страпаны нэрвы!

Не, мусіць такі трэба прасіцца на адпачынак. Якая тут праца ў такім становішчы...

І доўга варочаўся, кідаўся Гарбачык, пакуль цяжкі, цьмяны сон не ахапіў у канец змучанае, млявае цела.

* * *

Імчыцца па дарозе ў векавых ліпавых прысадах грамада коньнікаў.

Перадранішні час. Ледзь пачало сьвітаць. Нікога ня відаць. Бязлюдна. Мернае цоканьне капытоў, зрэдку конь заржэ. Коньнікі едуць бязладна, без парадку. Няголеныя, калматыя, брудныя твары. Не вайсковая адзінка, а зграя нейкая рознаколерная, рознашэрстая. Пярэстыя ўбёры.

І праўда, то—банда. Паперадзе вусаты палкоўнік у бліскучых пагонах. Трохі за ім некалькі мала-

дзеішых афіцэраў. Уехалі ў пасёлак, азірнуліся ў ня сьцішыўшы коняў, проста накіраваліся на станцыйны пад'езд. Лязг капытоў адгукаецца ў пакоях і калідоры сьцішнага вакзалу. Пасаскоквалі з коняў, шпарка ўваходзяць. І проста да пакою Гарбачыка. Моцна, груба стукаюць у дзьверы. Ведаюць, што на іхным баку сіла...

* * *

Занепакоіўся на ложку Гарбачык. Стоне, мармоча нешта, перакідаецца з боку на бок, а ўстаць ня можа.

Настойлівы стук ня спыняецца. Усхапіўся Гарбачык. Перамог сон. Працірае вочы.

Чуе—недачакаўшыся пайшлі, дзвынкаючы шпорами на пад'езд. Падходзяць пад вакно, чапляюцца за карніз, грукае падваконная бляха.

Апошнія абдымкі сну скідае з сябе Гарбачык.

— Паміраць, дык паміраць з трэскам. А раней бандытам нашкодзіць!

Схапіў гранату, скінуў колца, выпрастаўся і з сілай кінуў у вакно.

Страшэнны пацяглы грукат—выбух устрас будынак, узняўся слуп пяску, каменя, павыляталі ўсе шыбы. Скінулася з вакна газэта.

* * *

На пад'ездзе, абціраючы кроў з параненага пальца і дакорліва ківаючы галавой, стаіць начальнік ОРТЧК.

Адзін з двух ягоных спадарожнікаў аглядае пра-
біты асколкам гранаты шынэль.

На калаях чутно пыхканьне паравоза. У вакно
прабіваюцца сонечныя вясёлкі.

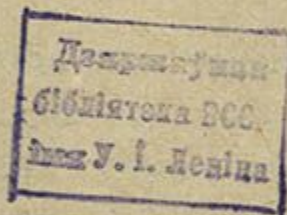
— Сон... Чмута...—мармытаў зьбянтэжаны, змя-
шаны Гарбачык.

— Ай-яй, Гарбачык... казаў я табе—зьездзі ад-
пачні! Да чаго дасядзеўся... Добра, што ля самага
вакна стаялі, а сіла ў цябе, відаць, ёсьць—шчась-
лівы пералёт выйшаў! Так, так... Ня трэба было мне
слухацца цябе... Паедзеш сёньня ў рэзэрв—праказаў
толькі начальнік ОРТЧК і разрагатаўся.

Разрагатаўся здаровым, моцным, вясёлым сьмехам.

Верасень 1928 г.

~~аб 86364~~
Ба 248937

Бел. адд.
1994 г.

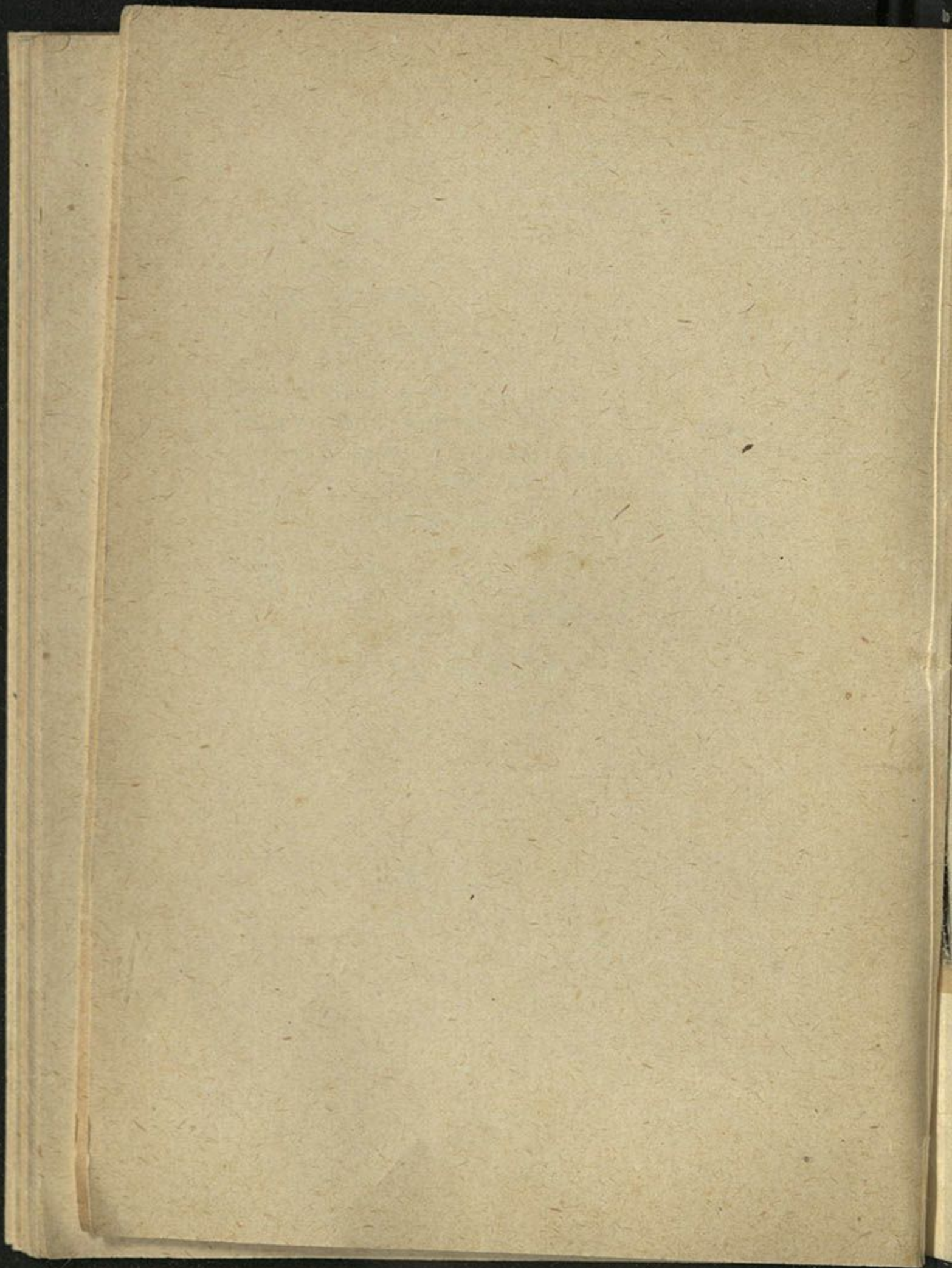

З Ъ М Е С Т

	Стар.
Пас зачাপіў	5
Каб ня формулы	13
Загінутая грамата	22
Стрэлачнік Мігай	31
Апошні рэйс	41
Чмута	50

---

on

ЦАНА 35 кап

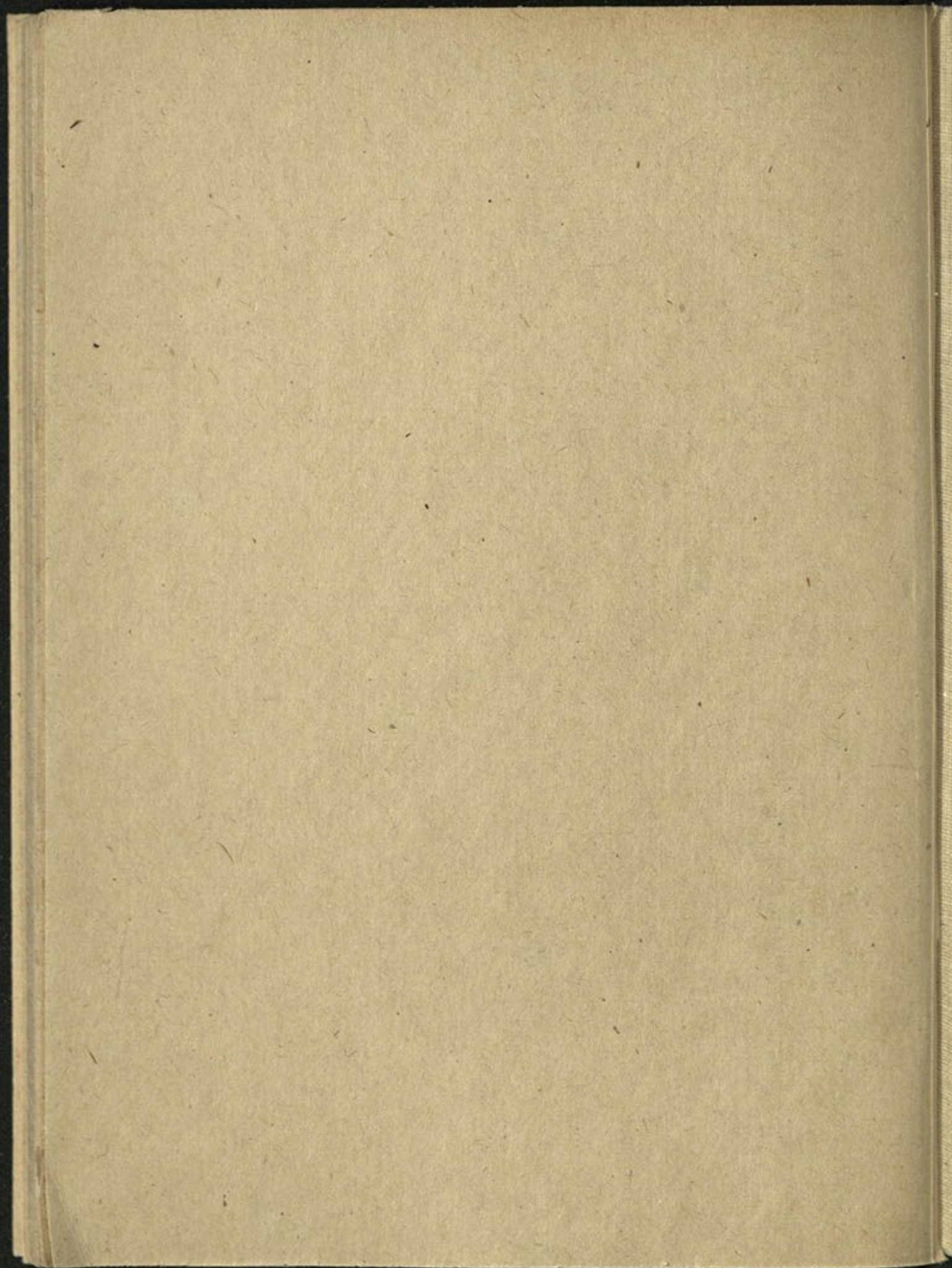
2p

80000002592852